

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA v PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

KATEDRA SOCIOLOGIE

Bakalářská práce

**Migrace za účelem sňatku
z pohledu české legislativy**

Případová studie

Romana Lišková

Plzeň 2014

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA v PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

KATEDRA SOCIOLOGIE

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Migrace za účelem sňatku
z pohledu české legislativy**

Případová studie

Romana Lišková

Vedoucí práce: Mgr. Alena Pařízková, Ph.D.

Katedra sociologie

Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Migrace za účelem sňatku z pohledu české legislativy. Případová studie.“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni, dne

.....

podpis autorky

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce Mgr. Aleně Pařízkové, Ph.D. za poskytnutí cenných rad, věcných připomínek, všechen čas a ochotu při vedení této bakalářské práce.

Dále mé poděkování patří všem komunikačním partnerům za jejich spolupráci během prováděného výzkumu.

Obsah

1 ÚVOD	5
2 TEORETICKÁ ČÁST	7
2.1 SŇATKOVÁ MIGRACE	7
2.1.1 Definice a charakteristika	7
2.1.2 Sociologické aspekty ve sňatkové migraci	10
2.1.3 Cizinecká legislativa ČR.....	13
2.2 FINGOVANÉ SŇATKY.....	15
2.2.1 Definice fingovaného sňatku	15
2.2.2 Charakteristika fingovaného sňatku.....	17
2.2.3 Druhy fingovaných sňatků.....	18
2.2.4 Ochranná manželství („Schutzehe“).....	19
2.2.5 Fingovaný sňatek z perspektivy dramaturgické sociologie	20
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	23
3.1 METODOLOGIE	23
3.2 VÝZKUMNÝ VZOREK	25
3.3 ETICKÉ ASPEKTY	25
3.4 LIMITY PRÁCE.....	26
3.5 METODY ANALÝZY DAT.....	27
4 VÝSLEDKY INTERPRETACE DAT	28
4.1 PŘÍPADOVÁ STUDIE.....	28
4.1.1 Popis hlavních aktérů a jejich činností.....	29
4.1.2 Faktory vstupující do posuzování úředníků	30
4.1.3 Hodnocení vztahu na základě „představení“ z pohledu matričních úředníků	32
4.1.4 Strategie cizinecké policie při hledání indicíí	35
4.1.5 Perspektiva cizinců	39
5 ZÁVĚR	42
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
RÉSUMÉ	48
SEZNAM PŘÍLOH	49

1 Úvod

Migrace obyvatelstva je považována za jednu z nejstarších forem globalizačních procesů, během kterých dochází k dlouhodobému či dočasnému přemísťování obyvatel v rámci určitého geografického prostoru. (Stojanov 2006) Především rozvoj dopravy a dopravních sítí a rozvoj komunikačních sítí usnadňuje obyvatelům různých států překonávat velké vzdálenosti a navazovat rychle a jednoduše nové kontakty. V souvislosti s globalizací a s ní související migrací obyvatel z jednoho státu do druhého tak dochází velice často k soužití jedinců i zcela odlišných kultur. Sňatková migrace stejně tak jako migrace obecně představuje globální fenomén, který se vyskytuje ve všech společnostech.

O fenoménu sňatkové migrace se hovoří především v souvislosti s migrací cizinců/ek ze třetích zemí. Předpokládá se, že tato kategorie cizinců migruje nejčastěji do států Schengenského prostoru za účelem získání pobytového oprávnění. Sňatek s občanem/kou Evropské unie pro ně představuje jeden z možných způsobů, jak daného cíle dosáhnout. Sňatková migrace se tak proto v některých případech nachází někde na pomezí mezi regulární a neregulární migrací a stává se tak předmětem zájmu státních institucí, které na základě určitých strategií zjišťují opravdovost uzavřených sňatků.

V českém prostředí se nachází jen několik málo studií, které se týkají tématu sňatkové migrace a fingovaných sňatků, problematika je zaměřená spíše na pojem neregulární migrace. O něco více se tímto tématem zabývají zahraniční autoři/autorky ale spíše v souvislosti s oblastí ženské sňatkové migrace. Rozhodla jsem se ve své práci nahlížet na danou problematiku z pohledu osob zastupujících státní instituce, které jednotlivé cizince posuzují, tedy těch, co se snaží odhalovat skutečné motivy cizinců/ek ve sňatkové migraci s cílem zabránit znevažování institutu manželství. K tomu využívám teorii „dramaturgického jednání“ kanadského sociologa Ervinga Goffmana. Stavím úřední osoby do role pozorovatelů, kteří hodnotí jednotlivé vztahy mezi binacionálními páry na základě jejich „představení“ a následně pak z jejich chování a spontánních reakcí určují, jestli se jedná o fiktivní nebo opravdové vztahy.

Téma zaměřené na sňatkovou migraci v souvislosti s fingovanými sňatky jsem si zvolila hned z několika důvodů. Téma pokládám za velmi zajímavé, jelikož mám přátele mezi cizinci/cizinkami, kterých se sňatková migrace přímo týká. Vzhledem k tomu, že jsem

se rozhodla věnovat především fingovaným sňatkům – tedy odhalování trestné činnosti, zvolila jsem spíše perspektivu státních úředníků než cizinců, protože jsem k nim předpokládala snazší přístup už díky mému zaměstnání v oblasti státní správy.

Cílem mé bakalářské práce je především zjišťovat subjektivní postoje jednotlivých státních úředníků, konkrétně zaměstnanců cizinecké policie a matričních úředníků vůči cizincům/cizinkám ve sňatkové migraci, určit do jaké míry jsou ve vztahu k cizincům ovlivněni společenskými stereotypy a předsudky. Dále se snažím identifikovat konkrétní strategie vedoucí k odhalování fingovaných sňatků.

Vzhledem k volbě tématu mé práce jsem se rozhodla provést kvalitativní výzkum, prostřednictvím kterého jsem měla možnost na relativně malém výzkumném vzorku zjistit za pomoci polostandardizovaných rozhovorů potřebné údaje v dané oblasti a tak naplnit cíl mého výzkumu.

Práce je rozdělena do třech hlavních kapitol. V teoretické části nejdříve představuji koncept sňatkové migrace, její aktéry a dále vymezuji určité sociologické aspekty v rámci sňatkové migrace. V druhé části práce se zaměřuji na fingované sňatky a jejich charakteristiky, zároveň je stavím do kontrastu s řádnými binacionálními sňatky. V závěrečné kapitole propojuji koncept fingovaného sňatku s perspektivou dramaturgické sociologie.

V metodologické části uvádím, jaké metody sběru dat jsem si pro svůj výzkum zvolila a jaké důvody mne k tomu vedly. Dále popíši výzkumný vzorek, etické aspekty práce a limity práce, s kterými jsem se během výzkumu setkala. Závěrem představím zvolenou metodu analýzy dat.

V poslední části se zabývám již výsledky a interpretací dat.

2 Teoretická část

2.1 Sňatková migrace

2.1.1 Definice a charakteristika

V českém kontextu je sňatková migrace spojována především s konceptem rodinné migrace. Socioložka Sczepaniková (2007) charakterizuje sňatkovou migraci jako jednu z forem rodinné migrace, při které dochází ke vzniku rodinné vazby cizince/cizinky s občanem či občankou České republiky (dále jen ČR). Podobně se ohledně vysvětlení pojmu vymezuje i Rozumek (2005: 9), který uvádí, že český právní řád nenabízí přesnou definici k sousloví „sňatková migrace“, existují pouze právní předpisy týkající se sloučení rodiny.

Ani ve světové literatuře pravděpodobně nenalezneme jednotnou definici sňatkové migrace, ale můžeme se setkat již s bližším vymezením tohoto fenoménu. Socioložka Pataya Ruenkaew (2003: 34-35) definuje sňatkovou migraci jako „*cestování za účelem sňatku*“. Konkrétněji může být sňatková migrace vymezena jako „*speciální případ migrace, který předpokládá uzavření sňatku a zároveň ochotu cizince/cizinky migrovat do zahraničí*“ (Wolbert in Ruenkaew 2003: 35). Podobnou definici uplatňuje také Beerová, která popisuje sňatkovou migraci jako „*migraci spojenou se sňatkem, kde je současně předpoklad prostorové a sociální mobility*“ (in Ruenkaew 2003: 35). Z kontextu výše uvedených definic vyplývá, jak již zmiňuje i Ruenkaew (2003), že je sňatková migrace spojována s jediným hlavním cílem, a to uzavřením manželství, přičemž definice už dále nezahrnují další aspekty sňatkové migrace, jako jsou potenciální motivy cizinců či výhody spojené s uzavřeným sňatkem, např. zvýšení sociálního statusu či zlepšení ekonomických podmínek cizinců/ek v dané zemi.

Tímto bych chtěla naznačit, že sňatkovou migraci necharakterizují pouze vztahy s cizinci/cizinkami založené na čisté lásce s vidinou společného života v dané zemi. Skutečností je, že sňatková migrace může mít mnoho podob, které mohou mít legální i nelegální charakter v závislosti na tom, za jakým účelem jsou manželství uzavírána a

zda dobrovolným či nedobrovolným způsobem.¹ Jinými slovy řečeno, sňatková migrace je sice považována za regulérní způsob migrace cizinců/ek do dané země, ale v některých případech může představovat pouze „zástěrku“ pro získání pobytového oprávnění cizince/ky. Především v souvislosti s fingovanými sňatky tak dochází k výraznému propojení neregulérní a regulérní migrace. (EMS 2012: 42) Cizinci ze třetích zemí se proto stávají předmětem zájmu státních institucí, respektive konkrétních úředníků, kteří mají moc do jednotlivých procesů sňatkové migrace vstupovat a konkrétní cizince určitým způsobem posuzovat.

2.1.1.1 Sňatkový migrant/migrantka

Rozumek (2005) definuje sňatkového migranta/migrantku jako osobu, jejíž účel pobytu, je založen na manželství. Podobnou definici uplatňuje také Marie Gulicová-Grethe (2005), která se zaměřuje především na ženskou sňatkovou migraci a popisuje sňatkovou migrantku „marriage migrant“ jako ženu, která se rozhodne opustit svoji zemi původu za účelem sňatku. Stejnou definici bychom mohli aplikovat i na muže. Gulicová-Grethe (2005) dále upozorňuje na rozdíl v terminologii mezi sňatkovou migrantkou a migrující ženou, která se sice také rozhodne opustit svoji zemi původu, ne však s prvotním plánem se provdat, nýbrž s cílem naplnit v cizí zemi určitý migrační projekt např. ekonomicky pomoci své rodině, studovat, apod. (Gulicová – Grethe 2005).

Jako sňatkový migrant/migrantka může v naší zemi působit cizinec, který je občanem třetí země nebo občanem Evropské unie.² Cizinci EU jsou osoby, které mají státní občanství alespoň jednoho členského státu EU. Občan EU však může mít současně občanství i více států EU nebo občanství některého nečlenského státu. Pro účely volného pohybu se však za občany EU považují i občané Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Švýcarska. Tato práva se tedy vztahují k státům tvořící Evropské hospodářské společenství (Čížínský 2012: 25-26).

¹ Dle Gulicové-Grethe (2005) se vyskytuje 5 forem sňatkové migrace: „manželství z rozumu“ (*Marriage of convenience*), „manželství z donucení“ (*Forced marriage*), „dohodnutá manželství“ (*Arranged marriage*), „reparační manželství“ (*Reparatory marriage*), „smíšená manželství“ (*Mixed marriage*)

² Občané EU jsou občané těchto členských zemí: Belgie, Bulharska, České republiky, Dánska, Estonska, Finska, Francie, Chorvatska, Irsko, Itálie, Kypru, Litvy, Lotyšska, Lucemburska, Maďarska, Malty, Německa, Nizozemska, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Spojeného království Velké Británie a Severního Irsko, Španělsko a Švédsko.

Cizinci z tzv. třetích zemí jsou vymezeni zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky jako státní příslušníci, kteří nejsou občany EU (také Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Švýcarska). Jedná se tedy výhradně o osoby, které nejsou státními občany České republiky, ani občany EU (a zmíněných čtyř zemí). Touto kategorií cizinců se budu dále ve své práci zabývat podrobněji, protože právě s nimi je nejvíce spojována problematika s fingovanými sňatky, které jsou také často označovány jako účelové.

2.1.1.2 Cizinci ze třetích zemí a jejich specifika

V České republice tvoří cizinci/ky ze třetích zemí cca 70% z celkového počtu cizinců, přičemž z hlediska jednotlivých zemí původu převládají mezi občany třetích zemí především Ukrajinci a Vietnamci, kteří mají zároveň největší tendence se v ČR trvale usazovat, což potvrzuje v posledních letech zřetelný nárůst držitelů trvalých pobytů těchto státních příslušníků. (ČSÚ 2013a)

Cizinci ze třetích zemí jsou povinni (na rozdíl od cizinců EU) splnit určité podmínky pro vstup a pobyt v naší zemi. Existují dvě možnosti pobytu cizinců ze třetích zemí na území ČR: přechodný a trvalý, a to v různých formách. Cizinci jsou podle Schengenského hraničního kodexu povinni na vyžádání předložit doklady, jimiž se dají ověřit skutečnosti týkající se zdůvodnění účelu a podmínek předpokládaného pobytu. Jednou z dalších povinností je také zajištění dostatečných prostředků pro obživu jak na dobu předpokládaného pobytu, tak na návrat do své země původu nebo na průjezd do třetí země, ve které je zaručeno jejich přejetí, popřípadě musí dokázat, že jsou schopni si tyto prostředky legálním způsobem sami opatřit. Cizincům ze třetích zemí je odepřen vstup nebo pobyt v naší zemi především v těchto případech: (Nařízení ES č. 562/2006):

- nejsou-li schopni předložit potřebné doklady;
- jsou-li zjištěny vady v cestovním dokladu;
- brání-li jejich vstupu a udělení pobytu různé bezpečnostní důvody.

O tom, že přísná legislativní opatření zasahují v rámci sňatkové migrace do rodinného i pracovního života jednotlivých cizinců/ek, vypovídají české i zahraniční studie. Většina problémů je spojena s obtížnou integrací cizinců/ek do oblasti každodenního života. Svůj podíl na tom nesou především jazykové bariéry cizinců/ek a zpravidla také jejich neuznané vzdělání. Tyto faktory způsobují, že cizinci/ky musí často přijmout

nízkokvalifikovanou práci, která jim brání v jejich další seberealizaci (Guličová – Grethe 2004). Znevýhodněné postavení migrantů/tek může ztížit také jejich životní situaci v rámci partnerského vztahu, zejména jde-li o vztah problémový. Socioložka Sczepaniková (2007) upozorňuje na to, že se migranti/ky stávají ve vztahu nebezpečně závislími na svých partnerech. V některých případech jim dokonce pod pohrůžkou vyhoštění ze země nezbyvá nic jiného, než tolerovat domácí násilí, které jsou ochotni trpět do doby, než splní tříletou podmínku rodinné vazby a je jim umožněno změnit účel svého pobytu.

Přestože směrnice 2004/38/ES vypovídá o rovném zacházení, jež je zakotveno v právu EU – jak pro občany EU a jejich rodinné příslušníky (v čl. 24) tak i pro cizince ze třetích zemí, jež je uvedeno v čl. 11 směrnice o dlouhodobě pobývajících rezidentech, stále se i tito cizinci se zvýhodněným pobytovým statutem potýkají s různými případy, které jsou stále příčinou znevýhodnění cizinců v oblasti pobytového práva.

2.1.2 Sociologické aspekty ve sňatkové migraci

2.1.2.1 Kategorizace

Státní úředníci při jednání s cizinci sice postupují podle zákonů, ale zároveň se vyskytují v roli pozorovatelů, kteří mají za úkol jednotlivé cizince v určitých situacích během vzájemné interakce posuzovat. Dle Goffmana (1999) mají lidé, kteří se nachází v pozici pozorovatelů tendence nacházet u různých jedinců určité abstraktní podobnosti. Jejich hodnocení tak může být založeno na základě předchozí zkušenosti a stereotypního uvažování, které vede k zařazení jedince do jedné široké kategorie namísto toho, aby byl každý jedinec posuzován zvlášť.

Podle Goffmana (2003: 9) je to právě společnost, která „ustavuje prostředky kategorizace osob a jejich komplementární atributy, jež jsou v souvislosti s příslušníky těchto kategorií vnímány jako běžné a přirozené“. Na základě těchto kategorizací přisuzujeme lidem určité sociální identity, přestože je ve skutečnosti neznáme. Tolarová (2009) uvádí, že už jen pouhé označení člověka za „cizince“ představuje pro dotyčného jedince v rámci mezilidské komunikace jisté důsledky, které se vůči jeho osobě vyznačují především odlišným způsobem chování ze strany většinové populace. Veřejnost také vnímá různým způsobem např. cizince „ze Západu“ a cizince

„z Východu“, jde především o stereotypní spojení s identitou „příchozího z Východu“ či „příchozího ze Západu“, kdy každé z těchto označení zobrazuje odlišný sociální kontext v souvislosti s kulturními a ekonomickými rozdíly mezi těmito skupinami cizinců.

Sociolog Gabal (1999) rozlišuje na základě vnímání české veřejnosti tři kategorie cizinců. První skupinu vymezuje jako „kapitálové cizince“, od kterých se očekává kapitálový přínos do společnosti a společnost je tudíž pokládá za kulturně přijatelné – jedná se např. o Američany, Francouze, Němce. Navíc jim jejich situaci ulehčují další charakteristiky: např. vzhledová podobnost. Vůči druhé skupině cizinců, kteří jsou označováni jako „příbuzní“ zaujímá veřejnost smíšené postoje. Jedná se zejména o Slováky, židy a Čechy žijící v zahraničí. Díky své kulturní spřízněnosti, mají podobné jednání a zvyky, které se promítají do jejich každodenního života, což jim usnadňuje přijetí společnosti z hlediska rasového. Třetí skupinu tvoří „cizinci“, kteří jsou etnicky odlišní, kulturně nejvzdálenější. Do této skupiny patří cizinci ze třetích zemí. Veřejnost je nepřijímá, protože má pocit, že nemají státu co nabídnout ba naopak, že dochází z jejich strany ke zneužívání sociálního státu. V očích veřejnosti jsou tito lidé vnímáni jako ti, kteří mají největší podíl na růstu kriminality a společnost je pokládá za „problémové“.

2.1.2.2 Stereotypy a předsudky

Jedním z nejdůležitějších faktorů, který ovlivňuje náš přístup k cizincům, je naše vnímání, založené na našich vlastních zkušenostech a informacích, které získáváme z okolí. Anž bychom si to uvědomovali, je naše vnímání, které považujeme za jediné možné a správné, výrazně utvářené stereotypy (Václavík 2003). Průcha (2006) charakterizuje etnické stereotypy a předsudky jako zvláštní druh postojů, které mohou být zaujaté pozitivně i negativně, jsou zjednodušující, vztažené z jednotlivých zkušeností na celou skupinu a setrvačné, jelikož se přenáší z generace na generaci. Nejen potvrzování prostřednictvím tradice, ale i silná emocionalita a iracionalita způsobuje, že se stereotypy stávají součástí našeho myšlení a není jednoduché je odstranit (Václavík 2003).

Průcha (2006: 80) definuje stereotypy jako „představy jednotlivce jak o jeho vlastní etnické skupině, rasové skupině či národu (tzv. autostereotypy), tak o jiných etnických a rasových skupinách, národech národnostních menšinách (tzv. heterostereotypy)“. Význam stereotypů spočívá především v uchopení a zařazení něčeho/někoho

„neznámého“, co/kdo se nějakým způsobem odlišuje od „normálu“, do „svého“ řádu (Václavík 2003).

2.1.2.3 Stigmatizace

Goffman (2003) označuje termín stigma za silně diskreditující atribut. Jedná se o atribut překračující sociální normy, pod jehož vlivem se jedinec ocitá na okraji společnosti a stává se deviantem. Becker (1966) jako jeden z prvních představitelů labelingové teorie tyto jedince nazval „outsidery“. Lidé dodržují určitá pravidla, která jim byla společností vnucena, a považují osoby, které tato pravidla porušují, za nevěrohodné a udělují jim nálepku „outsidera“. Goffman (2003) pokládá za zásadní především skutečnost, že stigmatizovaní jedinci mají o své identitě stejné představy jako my a proto časem vnitřně přijímají normy společnosti a začnou sami k sobě zaujímat podobné postoje jako jejich okolí.

Podle Goffmana (2003) obsahují všechny druhy stigmat určité společné sociologické rysy, které se vyznačují určitými nežádoucími charakteristikami jejich nositelů. Tyto charakteristické rysy konkrétních jedinců mohou v běžném společenském styku vynutit naši pozornost a způsobit odvrácení od těchto jedinců (Goffman 2003). Význam charakteristických rysů u cizinců vymezuje ve své studii Tolarová (2009), která uvádí některé důležité znaky u cizinců jako např. přízvuk nebo jazyk, které mají vliv na to, jak je jejich okolí přijímá. Z výzkumu vyplývá, že cizinci zaznamenávají podobné negativní zkušenosti v každodenním životě, např. při hledání bydlení nebo zaměstnání, kdy se situace zproblematizuje vždy ve chvíli, když dotyčná osoba zjistí na základě určitého charakteristického rysu, že je žadatelem cizinec. Poté zaujme k cizinci odlišný postoj, než kdyby se jednalo o českého občana, přestože náš zákon neukládá odlišné zacházení s cizinci a ani není takové chování předpokládáno (Tolarová 2009). Tyto úsudky vznikají na našich domněnkách, které se vyznačují potřebou naplnit normativní očekávání ze strany společnosti. Ve společenském styku se objevuje rutina, která nám v již nastolených způsobech jednání *„umožňuje styk s předvídanými druhými osobami, aniž tomu musíme věnovat zvláštní pozornost či úvahu“* (Goffman 2003: 9).

2.1.3 Cizinecká legislativa ČR

Čižinský (2012) definuje cizinecké právo jako soubor právních norem, které „ukládají cizincům povinnosti nebo přiznávají cizincům práva, přičemž tyto povinnosti a tato práva jsou odlišná od povinností a práv občanů dotyčného státu.“ (Čižinský 2012: 15)

Mezi základní aspekty cizineckého práva patří:

- právo vstupu a pobytu cizinců na území státu;
- vydávání dokladů totožnosti cizím státním příslušníkům;
- úprava nabývání a pozbývání státního občanství.

Koncept cizineckého práva zahrnuje např. otázky přístupu cizinců k výdělečné činnosti, k sociálnímu zabezpečení, k různým veřejným službám a specifika postavení cizinců při úpravě věcí osobního stavu tedy i týkající se uzavírání manželství. Dále sem patří problematika udělování zvláštních sankcí cizincům, jejich specifické postavení na poli práv politických a v neposlední řadě různé prostředky napomáhající začleňování cizinců do většinové společnosti (Čižinský 2012).

Základní právní normou upravující podmínky pobytů cizinců v naší zemi je zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR. V souvislosti s uzavíráním sňatků se cizinců týká zákon č. 301/2001 Sb. o matrikách jménu a příjmení a některých souvisejících zákonů, který mimo jiné vymezuje, jaké náležitosti musí smíšený pár splnit, aby mohlo dojít k uzavření sňatku. Podle českého práva může být manželství občana ČR s cizincem uzavřeno buď na území České republiky, nebo v cizině, přičemž se forma manželství, jak uvádí § 20 v zákoně č. 97/1963, o mezinárodním právu soukromém a procesním, řídí právem státu, na jehož území bylo manželství uzavřeno.

Ve zkratce představím dva hlavní aktéry, kteří přichází do kontaktu s cizími státními příslušníky během jejich významné životní situace jakou je uzavření manželství.

2.1.3.1 Matriční úřady

Matriční úřady vymezuje § 1 zákona č. 301/2001 Sb. o matrikách jménu a příjmení a některých souvisejících zákonů. Matričními úřady se rozumí obecní úřady, městské úřady, magistráty územně nečleněných statutárních měst, v hlavním městě Praze úřady městských částí a také újezdní úřady, které si vedou knihu narození, knihu manželství a knihu úmrtí a vykonávají další činnosti stanovené zákonem.

Matriční úředník bude po snoubencích požadovat příslušné matriční doklady, jimiž snoubenci prokáží právní způsobilost k uzavření manželství. Doklady, které předkládá cizinec, musí být úředně přeloženy do českého jazyka a musí mít náležitosti veřejných listin. Tj. pokud jsou vystaveny v cizím státě, je nutné nechat je opatřit potřebnými ověřenými – superlegalizací nebo Apostillou, jak stanovuje mezinárodní smlouva, která je uzavřena mezi danými dvěma státy (MVČR 2010). Oproti českým občanům musí cizí státní příslušníci navíc doložit tyto náležitosti: (zákon č. 301/2001 Sb., § 35)

- doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství, popř. potvrzení o právní způsobilosti ke vstupu do partnerství, je-li cizím státem vydáván,
- potvrzení o osobním stavu a pobytu, pokud ho daný cizí stát vydává,
- doklad o tom, že bude sňatek v domovském státě cizince následně uznán za platný, v případě, že je uzavíráno zmocněncem,
- potvrzení vydané Ministerstvem vnitra o oprávněnosti k pobytu na území ČR, které nesmí být starší 7 pracovních dnů.

Pokud se snoubencům podaří včas zajistit všechny potřebné doklady, nic už jim nebrání v uzavření samotného sňatku, následně získávají oddací list a mohou podniknout další kroky vedoucí k udělení přechodného a později trvalého pobytu jednoho z manželů, jež je cizím státním příslušníkem (Čížinský 2012: 236).

2.1.3.2 Cizinecká policie

Cizinecká policie je správním orgánem – útvarům s celorepublikovou působností a výkonným orgánem státní správy. Hlavní úkoly odboru cizinecké policie vymezuje především zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů. Jedná se o úkoly v oblasti pobytové kontroly, pátrání pobytových agend, dokladů, dokumentace trestné činnosti a jiných protiprávních jednání.

Do hledáčku cizinecké policie se dostávají zejména cizinci, kteří se chtějí v naší zemi nějakým způsobem usadit, což se v případě sňatkové migrace předpokládá. Cizinci musí kontaktovat příslušnou služebnu cizinecké policie již po příjezdu do ČR. Jedná-li se o cizince ze třetích zemí, je jejich povinností osobně se ohlásit u cizinecké policie do 3 pracovních dnů. U občanů EU je tato lhůta stanovena do 30 dnů, a to jen v případě, že se občané plánují na území ČR zdržet déle než 30 dnů (zákon č. 326/1999 Sb., § 93). Jak už jsem uvedla v předchozí kapitole, povinností cizinců ze třetích zemí je před

uzavřením manželství předložit potvrzení o oprávněnosti k pobytu na území ČR. O toto potvrzení cizinci žádají na pracovišti odboru azylové a migrační politiky (dále jen OAMP), které spadá pod Ministerstvo vnitra.

Při odhalování fingovaných sňatků je pro cizineckou policii velice důležitá spolupráce s Interpolem a se Zvláštním matičním úřadem v Brně, kde se vedou v evidenci veškeré uzavřené sňatky občanů ČR v zahraničí. Z předložených dokumentů je Cizinecká policie schopna otipovat sňatky, které se jeví na základě určitých indicií jako rizikové a následně je prověřit (Ježková 2011). Podrobnější údaje o cizinecké policii a její činnosti a postupy, které se týkají odhalování fingovaných sňatků, popíši v empirické části.

2.2 Fingované sňatky

Ještě předtím než přistoupím k samotné definici fingovaného sňatku, pokládám za důležité vymežit pojem „manželství“. Abychom mohli alespoň teoreticky rozlišit fingované sňatky od manželství opravdových, je nutné nejdříve vysvětlit, co představuje instituce manželství a co se od skutečného manželství očekává. Podle ustanovení §1 zákona o rodině je manželství definováno jako „*trvalé společenství muže a ženy, založené svobodně a dobrovolně zákonným způsobem*“, s tím, že „*hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí*“ (zákon č. 315/2004). Definice manželství vystihuje přesně ty skutečnosti, které manželství fingované postrádá.

Přesto může být hranice mezi opravdovými binacionálními sňatky a těmi fiktivními v některých případech velice nepatrná a je velice obtížné identifikovat, zda se jedná o skutečné manželství. Ačkoli se takovéto sňatky zakládají na neoprávněném získání povolení k pobytu, stále se jedná o „*manželství vzniklá a platná, pokud splňují požadavky stanovené zákonem o rodině*“ (Králičková 2000). Z obecného hlediska jsou fingované sňatky brány jako společensky nežádoucí jev, a to nejen kvůli obcházení smyslu zákona, ale také z důvodu podryvání společenské vážnosti institutu manželství (Čížinský 2006).

2.2.1 Definice fingovaného sňatku

V našem právním řádu neexistuje jednotná definice pojmu „fingovaný sňatek“ nebo „fingované manželství“ (Jirásek 2009, Králičková 2002). Základním předpisem

týkajícím se cizinecké problematiky a rovněž fingovaných sňatků je v České republice zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, jež postihuje tuto skutkovou podstatu formulací (§ 7 odst. 1 písm. a): „...cizinec se dopustil obcházení tohoto zákona s cílem získat povolení k trvalému pobytu, zejména pokud účelově uzavřel manželství nebo účelově prohlášeným souhlasem bylo určeno otcovství.“ Z uvedené definice se dá konstatovat, že se můžeme setkat s více způsoby obejití pravidel pro vstup a pobyt v dané zemi. Kromě fingovaných sňatků se jedná také o účelová otcovství, kterými lze zajistit cizinci/cizince v dané zemi trvalý pobyt.

Jirásek (2009) ve své práci uvádí, že by vodítkem k definici fingovaného sňatku mohla být také rezoluce Rady ze dne 4. 12. 1997 o opatřeních, která je třeba přijmout pro potírání účelových sňatků. Zde se účelový sňatek definuje jako „*sňatek uzavřený mezi občanem členského státu nebo občanem třetí země legálně usazeným ve členském státě a občanem třetí země pouze za účelem obejití pravidel vstupu a pobytu občanů třetí země a získání povolení nebo oprávnění k pobytu pro občana třetí země.*“ Nebo jednodušeji řečeno se dá fingované manželství v oblasti cizineckého práva vysvětlit jako „*sňatek cizince bez povolení k pobytu či s nižším pobytovým statusem na straně jedné a občana daného státu nebo cizince, který požívá určitý vyšší pobytový status na straně druhé, přičemž účelem uzavření tohoto manželství je získání povolení k pobytu pro onoho prvního cizince*“ (Čížinský 2008).

Dále Jirásek (2009) zmiňuje pro účelové manželství definici, jež vyvozuje z odborné literatury: „Fingované manželství je takový svazek, při jehož uzavření byly dány dva úmysly snoubenců: jednak úmysl negativní, totiž nevést společný rodinný život jako manželé, a pak úmysl pozitivní, totiž obejít předpisy přistěhovaleckého práva. Chybí-li negativní úmysl, jde pouze o výhodný sňatek, který jednomu ze snoubenců zajistí i právo pobytu v daném státu. Chybí-li naopak pozitivní úmysl, jedná se zřejmě rovněž o fingované manželství, které ovšem nespadá do oblasti přistěhovaleckého práva a které mohlo sledovat i jiné důvody.“ (Jirásek 2009, Čížinský 2008)

Z výše uvedených definic vyplývá, že se fingovaný sňatek týká výhradně cizinců s nižším sociálním statusem. Jak už jsem uvedla na začátku práce, jedná se zejména o občany třetích zemí, kteří si obejitím zákona – tedy skrze fingované manželství či „účelové otcovství“ s občany EU – zajistí v dané zemi trvalý pobyt. Jednání cizinců obsahuje dvojí záměr, jednak nevést společný manželský život a zároveň tímto způsobem obejít zákony naší země.

2.2.2 Charakteristika fingovaného sňatku

Na základě Usnesení rady Evropské unie ze 4. 12. 1997 o opatřeních, která je třeba přijmout pro potírání účelových sňatků (97/C 382/01), legislativa uvádí některé faktory, podle nichž je možné rozpoznat u konkrétních případů, že se jedná právě o fingované manželství: jsou to případy, kdy není udržováno manželské soužití; manželé neparticipují přiměřeně na povinnostech vyplývajících z manželství; manželé se nikdy před sňatkem neviděli; manželé se neshodnou při uvádění svých osobních údajů či okolnostech první schůzky; manželé nehovoří společným jazykem; sňatku předcházelo předání finanční částky či existují jiné důkazy o tom, že jeden nebo oba manželé v minulosti již uzavřeli účelové manželství, popř. se zdržovali na území členského státu. Výše uvedené skutečnosti však k identifikaci fingovaného sňatku nestačí. Dokázat fingovaný sňatek se dá pouze prostřednictvím zjištěného úmyslu. (Visinger 2013) Zjištěným úmyslem neboli motivem cizinců se ve většině případů myslí poskytnutí finanční úplaty osobě, která uzavře s cizincem/cizinkou sňatek. Pokud je fingované manželství odhaleno, následuje odejmutí či neobnovení povolení nebo oprávnění k pobytu vydané na základě takového sňatku. Postiženému cizinci třetí země je ponechána možnost dané rozhodnutí napadnout a odebrat či neprodloužit povolení nebo oprávnění k pobytu před soudem nebo správním orgánem (Jirásek 2009).

Zde vzniká otázka, na základě jakých hodnot jsou konkrétní vztahy poměřovány a z čeho vyplývá, že jde právě o fingovaný sňatek? Existují-li podle již výše uvedeného důkazy o neplnění účelu manželství, můžeme se domnívat, že se jedná o fingovaný sňatek, ale zpravidla to však takto jednoznačné není a úředníci musí jednotlivé případy individuálně a objektivně posoudit. Socioložky Jelínková a Sczepaniková (2007) poukazují na to, že lidé nemusí uzavírat sňatky pouze z hlediska emočního uspokojení, ale také ve snaze o zachování či zlepšení sociálního statusu a v jistotě materiálního zabezpečení. Skutečnost, že sňatek přinese jednomu z manželů určité výhody, nemusí automaticky znamenat úplnou absenci mezilidských citů. Různé míry „účelovosti“ se mohou stejně tak dobře promítnout i do vzájemných vztahů a manželství občanů stejné země (Jelínková, Sczepaniková 2007).

Stát by proto neměl manželství uzavřená mezi občany ČR a cizinci ze zemí mimo EU považovat od samého počátku za podezřelá až do doby, než se se potvrdí, že opravdu podezřelá jsou a cizinci by neměli být do takové míry omezováni za předpokladu, že se

jich podvodné jednání netýká (Joch 2011). Toto prověřování by tedy mělo probíhat pouze v těch případech, existuje-li opodstatněné podezření, že je manželství fingované (Guličová-Grethe 2005). Také Komise Evropských společenství upozorňuje na to, že opatření přijatá členskými státy v boji proti účelovým sňatkům by neměla být natolik přísná, aby ve svých důsledcích odrazovala občany EU spolu s jejich příslušníky ve využívání svého práva volného pohybu, popř. nepřiměřeně zasahovala do jejich legitimních práv.

2.2.3 Druhy fingovaných sňatků

V této kapitole představím dva nejčastější a svým způsobem i nejčistší typy fingovaných sňatků, které jsou uzavírány mezi českými občany či občany EU a státními občany třetích zemí. Guličová-Grethe (2005) je označuje souhrnně názvem „sňatky z rozumu“ (*Marriage of convenience*). V prvním případě se jedná se o tzv. „podvodná“ manželství (*Scheinehe*), v druhém případě o tzv. „ochranná“ manželství (*Schutzeh*). (Guličová – Grethe 2004, Čížinský 2008)

Ještě než se budu věnovat popisu těchto dvou druhů fingovaných sňatků, zmíním další způsob členění fingovaných sňatků z obecného hlediska. Dle Guličové – Grethe (2005) se dají fingované sňatky zařadit do třech kategorií, podle toho, z jakého důvodu byly uzavřeny:

- za účelem udělení pobytu – cizinci ze třetích zemí získají díky sňatku s občanem z EU nejprve přechodný pobyt a později mohou zažádat o trvalý pobyt a občanství dané země;
- z ekonomických důvodů – přistěhovalkyně ze třetích zemí láká sňatek s mužem střední a vyšší třídy EU, díky kterému mají možnost zabezpečit sebe a popřípadě se finančně postarat o svoji rodinu v zemi původu. Kromě vylepšení jejich ekonomické situace mají zároveň možnost díky sňatku časem získat trvalý pobyt v dané zemi;
- z funkčních důvodů – migranti/migrantky se mohou uchýlit k manželství, aby se vyřešily problémy týkající se jejich právního stavu. Dochází k vylepšení jejich postavení ve společnosti a zlepšení jejich ekonomické situace. Na druhou stranu, pokud se rozhodnou trvale žít v dané zemi, stávají se snadno závislími na svých partnerech, kteří mohou jejich nevýhodného postavení zneužívat.

Migrující ženy se také mohou provdat za muže, kteří potřebují nějaké druh pomoci a bezplatně pro ně vykonávat domácí práce či pečovat o seniory.

2.2.3.1 Podvodná manželství („Scheinehe“)

V případě podvodných manželství neboli „svateb na oko“ se jedná o druh trestné činnosti, který bývá často organizován tím způsobem, že dochází k oslovení potencionálních „snoubenců“ pro občany třetích zemí (často se jedná o občany Nigérie, Albánie, Kosovo, Kazachstán, apod.). Na základě finanční úplaty občané EU odcestují, aby uzavřeli s občany třetích zemí formální sňatek před úřady dané země s tím, že část odměny obdrží před cestou a zbytek zpravidla až po uzavření manželství, které je stvrzeno zápisem do tuzemské matriky. (Visinger 2014) K uzavírání sňatků na oko dochází samozřejmě i na území ČR či ostatních států EU, výjezd do státu mimo EU není potřebný ve všech případech. Pro cizince/cizinku je důležité získat si především důvěru, ujistit občana/občanku EU, že jim jde pouze o získání občanství a dále se není nutné obávat žádných manželských závazků (Šmejkalová 2011). Občan zajistí uzavřením sňatku cizinci oddací list, jehož předložení je podmínkou pro získání určitého pobytového statusu v dané zemi. Následně manželé nemají už žádný důvod, aby se dále stýkali, s výjimkou eventuální spolupráce při rozvodu manželství, pokud již splnilo svůj účel (Čižínský 2008). Cizinci/cizinky si často vybírají spíše lidi ze slabších sociálních vrstev, u nichž lze předpokládat, že ve vidině snadno získaných peněz, nebudou přemýšlet o dalších důsledcích svého jednání (Šmejkalová 2011).

2.2.4 Ochranná manželství („Schutzehe“)

Ochranné manželství by se dalo definovat jako manželství s nezištným cílem pomoci dané osobě a díky uzavřenému sňatku ji zachránit před vyhoštěním do země (Kücük 2005). Jedná se o druhý nejobvyklejší způsob uzavírání fingovaného manželství, který bývá uskutečňován mezi mužem a ženou, kteří se sice znají a mezi nimiž existuje určitý vztah, ať už sousedský, přátelský nebo milenecký, ale ani jeden z nich nemá v plánu s druhým vést manželský život. I v takovémto případě může uzavřenému manželství předcházet finanční odměna za vstup do sňatku, i když původní jednání občana je často motivováno spíše potřebou cizinci/cizince nezištně pomoci k legalizaci jeho/jejího pobytu či k získání lepšího pobytového statusu (Čižínský 2008). U tohoto druhu sňatku je oproti „podvodnému manželství“ polehčující okolností, že je sňatek uzavřen

z ušlechtilých či omluvitelných důvodů. Těmito důvody se rozumí např. soucit, vděčnost či různé citové vazby. V takových případech ani nedochází k udělení trestu. (Visinger 2014)

2.2.5 Fingovaný sňatek z perspektivy dramaturgické sociologie

Zakladatelem dramaturgické sociologie je Erwing Goffman, který přirovnává ve svém díle *Všichni hrajeme divadlo* každodenní vystupování ve společnosti k divadelnímu představení. Prostřednictvím divadelních pojmů popisuje vzájemnou komunikaci mezi jednotlivými aktéry. Na dramaturgickou sociologii lze pohlížet dvěma způsoby: „*v obecném slova smyslu jako sociologickou perspektivu, která přenáší z běžného a teatrologického jazyka do sociologie metaforu, že život je divadlo, a využívá přitom rozsáhlou teatrologickou metaforiku*“ nebo „*ve specifickém významu jako koncepci, již poprvé navrhnul právě E. Goffman v implicitní polemice s parsonsovským strukturalismem a lazarsfeldovským empirismem*“ (Petrušek in Šubrt 2011).

Dá se také každodenní jednání cizinců ve sňatkové migraci přirovnat k „divadelnímu představení“? Jak jsem již v textu dříve uvedla, cizinci podléhají v nové zemi stigmatizaci ze strany veřejnosti. Stigmatizace působí na utváření jejich identity. Během tohoto procesu cizinci přijímají normy dané společností a s tím i nové role, pomocí kterých se snaží do společnosti lépe „zapadnout“. Podle Goffmana (1999) se mohou účinkující ocitnout ve dvou extrémních situacích. V prvním případě se se svojí rolí zcela ztotožní a jsou upřímně přesvědčení o pravdivosti svého představení. V druhém případě jsou účinkující cyniky, protože se s vlastním představením vůbec neztotožní. Může se jednat o účinkující, kteří klamou své pozorovatele, aby dosáhli svého cíle, nebo v lepším případě klamou z přesvědčení, že tím pomáhají někomu jinému (Goffman 1999).

Pokud bych převedla tyto situace do prostředí sňatkové migrace, týká se první případ „upřímných“ sňatkových migrantů, kteří vstupují do manželství z lásky bez zřejmých důvodů. Přesto si však mohou být vědomi toho, že je publikum (matriční úřednice, cizinecká policie) posuzuje, hodnotí a zjišťuje pravost jejich vztahu. Je otázkou, jestli necítí potřebu okolí přesvědčovat o své roli. Tento přirozený vývoj popisuje Park (in Goffman: 27) slovy: „*možná to není pouhá historická shoda okolností, že slovo osoba*

je ve svém původním významu maska. Je to svým způsobem uznání skutečnosti, že každý, vždy a všude a víceméně vědomě hraje nějakou roli...“

Pak zde ještě máme cizince – cyniky, kteří se svojí rolí neztotožňují. Hrají divadlo s cílem oklamat své okolí pro svůj osobní prospěch. Jedná se tedy o cizince, kteří vědomě vstupují do fingoovaných sňatků za účelem obejití zákonů dané země. V některých případech tak mohou činit také s pocitem, že tím i někomu prospějí (např. cizinka si bere českého muže, aby zajistila pro své děti lepší životní podmínky).

Jak uvádí Goffman (1999), účinkující využívají ke svému výkonu nevědomky nebo záměrně svého výrazového vybavení neboli „fasády“. Součástí fasády je tzv. „scéna“, která zahrnuje prostředí, v němž se vystoupení odehrává. Obsahuje jakékoli předměty, které jsou účinkujícím vtaženy do jeho představení (jako v divadle konkrétní rekvizity) a stávají se tak jeho součástí. Pokud chce účinkující použít určitou „scénu“ jako součást svého představení, začne ji využívat až ve chvíli, kdy se na dané místo dostane. Vystoupení sňatkových migrantů se odehrává hned na několika „scénách“. „Scéna“ podle Goffmana obvykle zahrnuje různé předměty např. výzdobu, nábytek, rozmisťování objektů v prostoru, apod. Většinou zůstává scéna z geografického hlediska na svém místě, ale ve výjimečných případech se scéna přesouvá s účinkujícím. Jednou z těchto scén, které cizinci mohou využívat ke svému „představení“, je prostřední matričního úřadu, kde dochází k uzavření sňatku, další scéna je na služebně cizinecké policii, během kontrolních rozhovorů nebo výslechů. V neposlední řadě může být scéna, pokud je sňatek fingoovaný, vytvořena také v domácím prostředí. Pokud manželé ve skutečnosti spolu nežijí, je zapotřebí, aby cizinec/cizinka znali prostředí domácnosti a měli zde své předměty, které budou vypovídat o jejich stálé přítomnosti, kdyby náhodou přišla kontrola.

Důležitá je také „osobní fasáda“, pro kterou je charakteristické, že následuje účinkujícího (cizince) kamkoli. „Osobní fasádu“ bychom mohli rozdělit na vlastnosti dané, které samotní účinkující nemohou nijak ovlivnit (tj. pohlaví, věk, rasa, vzrůst) a vlastnosti či charakteristiky, které jsou proměnlivé a lze je různým způsobem využívat v rámci daného představení (vzhled – oblečení, držení těla a způsob vystupování – mluva, výraz obličeje, gestikulace). Cizinec se snaží přimět – v tomto případě úřední osoby, které vynáší soudy, jež mají dopad na jeho budoucnost, aby jeho samého i celou situaci posuzovali určitým způsobem, ačkoli si je sám vědom toho, že zdaleka „nezasluhuje takové hodnocení, o které žádá“ (Goffman, 1999: s. 28). Úředníci, kteří

s cizinci jednají, musí často pouze na základě informací získaných z jejich výkonů, učinit rozhodnutí, jež pro ně mohou mít dalekosáhlé důsledky.

3 Metodologická část

3.1 Metodologie

Cílem mé práce bylo především zjišťovat, jakým způsobem pohlíží státní úředníci na cizince ze třetích zemí, na základě jakých faktorů tyto cizince posuzují a jaké strategie využívá cizinecká policie k odhalování fingoaných sňatků. Důležité bylo také identifikovat, jaké indicie ve sňatkové migraci pokládají státní úředníci za klíčové.

V empirické části se tedy konkrétněji zaměřuji na vnímání a postoje státních úředníků k cizincům ze třetích zemí. Jedná se o kategorii cizinců, která bývá v souvislosti s fingoanými sňatky a neregulární migrací často označována společností za „problémovou“. Zajímá mne, jestli se některé způsoby stereotypního uvažování o těchto cizincích promítnou do jednotlivých interpretací státních úředníků. Ke kritickému zkoumání těchto okolností použiji perspektivu etiketizační teorie. Dále se zaměřuji na to, jakým způsobem matriční úředníci a cizinecká policie hodnotí kvalitu vztahu smíšeného páru. Je možné během krátkodobé interakce se smíšenými páry určit, zda jde o opravdový vztah nebo přetvářku? Toto hodnocení a posuzování cizinců či smíšených párů opírám o teorii dramaturgického jednání Erwinga Goffmana. Prostřednictvím této perspektivy lze nahlížet na veškerou interakci jako na „inscenaci“ ve smyslu divadelní terminologie.

Hlavní výzkumné otázky jsou:

1. Jaké faktory vstupují do posuzování státních úředníků?
2. Jak hodnotí matriční úředníci kvalitu vztahu snoubenců na základě „představení“ snoubenců či manželského páru?
3. Jaké strategie využívá cizinecká policie při hledání indicií, jaké indicie považuje za důležité?

Tato práce je založena na kvalitativním přístupu. Termínem „kvalitativní výzkum“ rozumíme jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo

vzájemných vztahů“ (Strauss – Corbinová, 1999: 10). Jelikož je cílem mé práce prozkoumat málo probádaný fenomén sňatkové migrace, ke kterému se vztahuje minimum teoretického a empirického výzkumu, rozhodla jsem se zvolit metodu případové studie. Jak uvádí Hendl (2005: 104) „v případové studii jde o výzkum jednoho nebo několika málo případů“. Podstatné je od těchto jedinců získat velké množství informací. Je zde předpoklad, že důkladné prozkoumání jednoho případu zajistí porozumění jiným podobným případům.

Při sběru dat jsem použila analýzu dokumentů, zúčastněné pozorování a polostandardizované rozhovory. Polostandardizované rozhovory jsou vhodnou kvalitativní metodou, protože umožňují získat hlubší poznatky k pochopení problematiky týkající se prostředí legislativy, zejména postojů státních úředníků v oblasti fingoovaných sňatků. Měla jsem vždy předem připravený seznam otázek, které mi pomohly dané téma upřesnit v přímé interakci s mými informátory. Výhodou bylo, že jsem během rozhovoru mohla klást libovolné doplňující otázky. Polostandardizovaný rozhovor tak pomáhá získat lepší informace o jednotlivci a nabízí lepší porozumění (Disman 2000). Po dobu výzkumu jsem si vedla terénní deník.

Rozhovory jsem provedla celkem s třemi skupinami informantů – matričními úředníky, cizineckou policií a smíšenými manželskými páry. Cílem bylo zajistit dostatečnou triangulaci zdrojů a dat. Matriční úředníci a cizinecká policie měli zastávat hledisko české legislativy. Tyto dvě skupiny státních úředníků mají sice odlišnou náplň práce, ale spojuje je práce s cizineckou agendou. Společná je pro ně i povinnost postupovat podle zákonů a jednat a rozhodovat se nestranně bez ohledu na svá přesvědčení. Vzhledem k potřebě doplnění některých informací, jsem se rozhodla provést ještě další dva rozhovory s binacionálními manželskými páry. Tímto způsobem jsem získala i pohled z druhé strany.

Během výzkumu jsem provedla dlouhodobější pozorování a opakované rozhovory pouze s jednou matrikářkou, která se pro mne stala zároveň klíčovou informantkou. Některé naše rozhovory měly charakter neformálních rozhovorů. „*Neformální rozhovor se spoléhá na spontánní generování otázek v přirozeném průběhu interakce*“ (Hendl 2005: 175). Tento druh rozhovoru zároveň umožní i lépe porozumět různým souvislostem. Dále jsem měla možnost být přítomna jak u prvotních setkání smíšených párů s matrikářkou při sepisování podkladů k svatbě, tak po celou dobu během obřadu.

S dalšími dvěma matrikářkami i se zástupci cizinecké policie jsem provedla rozhovory, které nebyly opakované.

3.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek zahrnuje tři skupiny informantů. Součástí první skupiny jsou 3 matriční úřednice (z obcí s rozšířenou působností). V druhé skupině jsou dva zástupci cizinecké policie (z jednoho pracoviště).³ A poslední skupinu tvoří dva smíšené manželské páry, kdy jedním z páru byl/a vždy cizinec/cizinka ze třetí země (Ukrajina, Vietnam).

Věková hranice státních úředníků se pohybovala mezi 40 – 55 lety a u informantů ze smíšených manželských párů mezi 25 – 35 lety.

Většinu informantů (matrikářek a cizinců) jsem získala metodou doporučení od jedné z matrikářek, která se zároveň stala mojí klíčovou informantkou, s kterou jako jedinou proběhly rozhovory opakovaně. Informantka mi doporučila určitý soubor lidí, který dobře znala a o kterém předpokládala, že jsou pro výzkum dostatečně vhodní. U matričních úřednic byl zejména požadavek delší praxe na pozici matrikářky (alespoň 5 let) a dostatek zkušeností se smíšenými sňatky. Kontakt na konkrétní pracovníky cizinecké policie jsem získala přes jinou matrikářku. Využila jsem tedy metodu nabalování, která je určena k získávání nových kontaktů na základě procesu postupného nominování osobami, které již ve výběrovém souboru jsou. V případě cizinecké policie jsem nevolila žádná kritéria. Rozhovory jsem provedla s pracovníky odlišných hodností – s velitelem cizinecké policie a pracovníkem oddělení dokumentace, který mimo jiné provádí výslechy s cizinci.

Délka rozhovorů se pohybovala od 45 – 75 minut.

3.3 Etické aspekty

Ve svém výzkumu jsem se držela etického kodexu, tzn. před prováděním rozhovorem, jsem si nejdříve zajistila informovaný souhlas všech informantů a seznámila je s tématem a cílem mé práce. Požádala jsem informanty, jestli mohou náš rozhovor

³ Z důvodu pracovní vytíženosti policistů nebylo možné získat více rozhovorů.

nahrávat na diktafon. Dále jsem se seznámila s možností, že jim mohu naše rozhovory poskytnout k přečtení a případné korekci. Informanty (státní úředníky) jsem ujistila, že jejich jména a zároveň názvy pracovišť zůstanou v anonymitě. Z tohoto důvodu jsou z interpretací jakékoliv identifikující údaje odstraněny. Smíšeným manželským párům jsem změnou jména zajistila také anonymitu.

V případě zúčastněných pozorování při dvou svatbách binacionálních párů jsem byla současně v pozici pozorovatelky a participantky. Matrikářka byla předem obeznámena s mým výzkumem. O souhlas snoubenců a dalších přítomných svatebčanů jsem předem nežádala, aby nedošlo k případnému narušení události. Věřila jsem, že vzhledem k anonymitě výzkumu nemohli být zúčastnění nijak poškozeni.

3.4 Limity práce

V rámci výzkumu se mohou vyskytnout určitá omezení. V případě mé práce je to menší výzkumný vzorek z důvodu obtížnější dostupnosti informantů/informantek (zejména u cizinecké policie). Nicméně se domnívám, že zástupci/zástupkyně státní správy, se kterými jsem měla možnost hovořit, zaujímají v některých otázkách (především při hledání indicií u fingoaných sňatků) podobné postoje jako většina jiných zaměstnanců státní správy, neboť postupují podle zákonů a ve většině případů se na tyto zákony a předpisy odvolávají. Přesto nelze všechny zjištěné údaje generalizovat vzhledem k tomu, že mne zajímaly také otázky týkající se osobních postojů státních úředníků ve vztahu k cizincům. Dalším limitem může být neochota vypovídat na některé otázky výzkumu. Zejména určité činnosti cizinecké policie spojené s odhalováním fingoaných sňatků jsou považovány za tajné taktiky a veřejnost by o nich neměla být informována. Určitým omezením je i pracovní prostředí, ve kterém rozhovory probíhají. Během rozhovoru může kdokoli z kolegů/kolegyň do naší diskuze vstoupit a informanta/informantku vyrušit či vkročit do našeho rozhovoru a tím ho ovlivnit). Určité omezení může u některých státních úředníků představovat také informace o mém zaměstnání ve státní správě. Vzhledem k pracovním pozicím informantů/informantek může být pravděpodobné, že na otázky týkající se postojů k cizincům, mohou někteří vypovídat do jisté míry zkresleně, záměrně potlačovat stereotypní uvažování, protože se to od nich očekává.

3.5 Metody analýzy dat

Všechny rozhovory jsem přepsala a provedla transkripci dat. Vzhledem k tomu, že analýza dat případové studie může využít i jiných přístupů (Hendl 2005), rozhodla jsem se pro otevřené kódování prostřednictvím zakotvené teorie. *„Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech údají reprezentovaných.“* (Strauss – Corbinová 1999: 43) Jevy, které mně připadaly důležité nebo zajímavé, jsem dále pojmenovala. Kódy jsem vypisovala přímo do textu. Když byly všechny rozhovory opatřeny kódy, začala jsem seskupovat pojmy, které si byly podobné. Tímto způsobem jsem se snažila rozlišit jednotlivé kategorie. Kategoriím jsem přidělila popisné názvy, které jsem později co nejmístičněji pojmenovala. Nakonec jsem jednotlivé případy porovnávala mezi sebou.

4 Výsledky interpretace dat

4.1 Případová studie

Hlavním cílem této případové studie bylo prozkoumat dosud málo probádaný fenomén sňatkové migrace v souvislosti s odhalováním fingoaných sňatků na území ČR. Předmětem této práce bylo zjišťovat subjektivní názory a postoje mých informantů z oblasti státní správy vůči cizincům a binacionálním párům.

Za první krok tohoto výzkumu považuji prostudování dostupné literatury a získání potřebných informací k tématu sňatkové migrace a fingoaných sňatků z českých i zahraničních zdrojů. Před vstupem do terénu bylo také důležité zjistit základní informace o hlavních aktérech, tj. jejich pracovní činnosti a seznámit se s legislativou, která se k jejich práci vztahuje. Po té jsem mohla vytvořit vhodný soubor otázek ke každé skupině informantů. První tři rozhovory jsem k danému tématu provedla s matrikářkami, pak následovaly dva rozhovory s cizineckou policií a následně jsem ještě kontaktovala dva binacionální manželské páry. Cílem bylo zjistit, jak oni vnímali způsob, jakým bylo na ně nahlíženo a zda jim úředníci věří.

Výzkumná zpráva je strukturovaná do pěti hlavních tematických celků, které na sebe volně navazují. První část je popisná, zde charakterizuji na základě pobytu v terénu zvolené skupiny státních úředníků – matriční úřednice a cizineckou policii a jejich činnosti ve vztahu k sňatkové migraci. V druhé části se zaměřuji na to, jakým způsobem státní úředníci posuzují cizince, zde již začínám propojovat text s jednotlivými interpretacemi informantů. Ve třetí části se zaměřuji na matriční úřednice a jejich zkušenosti s fingoanými sňatky. Zajímá mne především, jakými způsoby identifikují indicie, které by mohly naznačovat, že se jedná právě o fingoaný sňatek a v jakých případech a zda vůbec se dá rozpoznat pravý vztah či přetvářka na základě jednotlivých „představení“ snoubenců. Ve čtvrté části se zaměřuji na cizineckou policii a jejich způsoby odhalování fingoaných sňatků na základě indicií. Ve třetí i ve čtvrté části tedy využívám k uchopení tématu perspektivu dramaturgické sociologie E. Goffmana. V závěrečné části porovnávám interpretace jednotlivých případů – matričních úřednic a cizinecké policie, které propojuji s hlediskem cizinců.

4.1.1 Popis hlavních aktérů a jejich činností

4.1.1.1 Matriky

Osoby, které pracují na pozici matriční úředník/úřednice bych charakterizovala jako velice pečlivé, komunikativní a většinou dost empatické. Nechybí jim určitá dávka zvědavosti, která je pro jejich práci asi nezbytná. Zároveň však musí ve všech ohledech zachovat diskrétnost, protože s klienty projednávají soukromé záležitosti týkající se jejich osobního života. Matrikářky vykonávají všechny činnosti samostatně, proto u nich zpravidla převládají organizační schopnosti a analytické myšlení. Všechny tři matrikářky na mne působily většinou velice pohodovým a vyrovnaným dojmem. Považují svoji práci za velice zajímavou a velmi různorodou. Hodnotí ji jako zcela nekonfliktní, jelikož svojí činností lidem spíše pomáhají a snaží se jim v jejich záležitostech vyhovět.

Všechny zúčastněné matrikářky, s kterými jsem prováděla rozhovor, měly mimo jiné na starosti oddací matriku. V jejich kompetenci tedy bylo celkové zabezpečování svateb, které spočívalo v komunikaci s manželskými páry, ověřování a přípravě potřebných dokumentů, účasti na samotném obřadu a obstarávání dalších potřebných činností v souvislosti se sňatkem manželských párů.

4.1.1.2 Cizinecká policie

V terénu jsem měla možnost komunikovat s velitelem cizinecké policie a s pracovníkem oddělení dokumentace, který se zabývá šetřením a prověřováním trestných činů cizinců. Oba zástupci cizinecké policie měli dlouholeté zkušenosti (cca 20 let praxe) na různých pozicích v oblasti odhalování trestné činnosti.

Prostředí služebny cizinecké policie vypovídalo o povaze jejich práce. V přízemí se nacházelo oddělení azylové a migrační politiky (dále jen OAMP), které spadá pod Ministerstvo vnitra. Odbor cizinecké policie předal OAMP v r. 2011 agendu dlouhodobých pobytů, která spočívá nejen ve vyřizování žádostí o pobyt, ale také v šetření a kontrole cizinců, kteří o daný pobyt žádají. Zatímco v přízemí se můžeme ještě volně pohybovat, první patro je již opatřeno mřížemi. Pokud oddělení OAMP shledá cizince či daný manželský pár za podezřelý, postupuje případ odboru cizinecké policie. Mezi odborem cizinecké policie a oddělením OAMP tak panuje velice úzká

spolupráce. Cizinecká policie dále pracuje s informacemi, které získala od OAMP a prověřuje všechny skutečnosti, které tyto cizinci nebo binacionální páry během řízení na OAMP uvedli. Cizinecká policie provádí další výslechy a prověřuje, zda nedošlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu – napomáhání cizinci k trvalému pobytu na území ČR, a to většinou skrze fingované sňatky nebo účelová určení otcovství.

4.1.2 Faktory vstupující do posuzování úředníků

V této části bylo cílem zjistit, jaké faktory vstupují do posuzování státních úředníků. Zjišťovala jsem také zda a do jaké míry se v postojích státních úředníků vyskytuje stereotypní způsob uvažování o cizincích ze třetích zemí. Zajímá mne, zda státní úředníci uvažují o této kategorii cizinců jako o potenciální „problémové“ skupině. V tomto ohledu je potřeba zejména zkoumat „jak se stane, že čin nebo osoba je jako deviantní či problémový označen“ (Červenka 2005). Etiketizační teorie totiž klade – v případě jednání – důraz nikoli na jednání samotné, nýbrž na způsob, jakým byl jeho význam konstruován. Deviace podle Howarda Beckera (1966: 9) není uchopena jako kvalita činu, který aktér spáchá, ale spíše jako důsledek toho, že „*ostatní na „provinilce“ aplikují pravidla a sankce*“.

Mohu uvést na základě výpovědí informantů příklad z prostředí sňatkové migrace: Cizinec ze třetí země se stává pro cizineckou policii „rizikový“ teprve ve chvíli, kdy požádá na základě předloženého oddacího listu, o pobyt v dané zemi. U párů stejné národnosti je zcela přirozené, že se k sobě sestěhují. U binacionálních párů má společné bydlení zcela odlišný význam. Z cizince se v tuto chvíli stává „podezřelý“ jedinec, u kterého je nutné prověřit, zda nevstupuje do vztahu s úmyslem získat určitý pobytový status.

Jak matriční úředníci, tak pracovníci cizinecké se snažili vyhýbat přímé stereotypizaci. Uváděli, že problémy jsou pouze s určitými jedinci a nelze je vztahovat na celé skupiny cizinců. „*Tak já bych to takhle nepaušalizoval, protože skutečně nelze dělat rozdíly mezi lidmi, se kterými máte lepší nebo horší zkušenosti.*“ (pracovník CP)

Matrikářka si v dané chvíli protiččila, ačkoli také zastávala názor, že se problémy týkají jen určitých jedinců, zároveň uvedla, že pro ni představují cizinci ze třetích zemí rizikovou skupinu.

„Myslím si, že je to o lidech, s některými jsou problémy a s některými ne. No tak musím ale říct, na cizince ze třetích zemí si dáváme větší pozor, protože tam ta možnost toho fingoaného sňatku je mnohem větší, protože se tím chtějí u nás uchytit.“ (matrikářka č. 3)

Matrikářky uvedly, že z pohledu jejich činnosti, kategorizují jednotlivé skupiny cizinců spíše podle toho, jaké se k různým státům mimo EU vztahují mezinárodní úmluvy a s tím spojená administrativa. U cizinců ze třetích zemí se předpokládá, že vyřizování dokumentů může trvat delší dobu.

„Nelze říci, s kým by mohly být problémy. Lze uvést, co je nejsložitější řešit. Nejsložitější se mi zdá zatím z mé praxe, co jsem měla, asi Ukrajina, jinak jsem měla jedno manželství, kdy žena byla Mongolka, ale řekla bych, asi ta Ukrajina je pro mě nejsložitější.“ (matrikářka č. 1)

Matrikářka č. 2 uvedla, že posuzuje cizince na základě vzájemné spolupráce. Hodnotí tedy to, jak jsou ochotni obstarávat a předkládat potřebné doklady: *„Záleží na lidech, jak jsou ochotni předkládat doklady. Když předloží doklady, tak je to pro mě v pořádku.“* Cizinci musí mnohdy vycestovat z ČR, aby si zajistili potřebné doklady v zemi svého původu. To může být pro ně problematičtější obzvláště v případě, končí-li v brzké době platnost jejich víza. Pokud jsou však ochotni cestu podstoupit, nic nenásvědčuje tomu, že by se mělo jednat o občany rizikové.

Ačkoli se státní úředníci snažili vyhybat přímé stereotypizaci, z rozhovorů nakonec vyplynulo, že matrikářky nejčastěji spojovaly negativní zkušenosti s občany z Ukrajiny. Jednalo se především o nedůvěru v jejich vztah. Hovořily o případech, které ještě v dané chvíli nebyly potvrzené, ale matrikářky už je na základě předchozích zkušeností s jinými Ukrajinci vyhodnotily jako podezřelé. Oproti tomu zástupci cizinecké policie jmenovali nejčastěji občany asijských zemí. Připisovali jim vlastnosti, které se z pohledu naší kultury jeví jako negativní (např. uzavřenost komunit), a o asijských ženách hovořili nejčastěji v souvislosti s výskytem „účelových otcovství“.

Matrikářka č. 3 hovořila o špatné zkušenosti s Ukrajinci: *„Zkoušeli to, vysloveně oni podle mě chodí prostě od matriky k matrice a zkouší, kde si co můžou dovolit, kde jim co projde. Tak já jsem jim poprvé na špek skočila, a když měli smůlu, že se rozvedli moc brzy, takže jsem na to přišla, že mě prostě oklamali. Tak když pak přišli jejich známí s žádostí o sňatek, tak jsem s nimi vyběhla.“*

Pracovník CP zde popisuje problémy s uzavřeností vietnamských komunit: „Tak ze zkušenosti mohu říct třeba, že komunita ukrajinských občanů je otevřenější vůči evropskému stylu života než komunita vietnamská, která si vlastně jede sama pro sebe. Tady je jediná obtíž, pokud prostě je třeba prohlédnout nějakou strukturu, jakoukoli, tak je to snazší s těmihle občany Evropské unie plus dalších třetích států Evropy, než s občany Asie, kteří jsou takový uzavřenější vůči té evropské společnosti.“

Dalším faktorem, který ovlivňuje vzájemnou komunikaci a pohled státních úředníků na cizince, jsou jazykové bariéry. Pracovník CP uvedl, že „...snáze se domluvíte s cizinci, kteří jsou ze zemí slovanských, kvůli jazykovým bariérám než ze zemí asijských jako je například Vietnam, Čína.“ Cizinecká policie upřednostňuje při jednání přímou komunikaci s cizinci. Neznalost jazyka může u pracovníků cizinecké policie vyvolávat dojem fiktivnosti. Od cizinců se očekává, že pokud chtějí v naší zemi skutečně žít, musí ovládat český jazyk alespoň na komunikativní úrovni.

4.1.3 Hodnocení vztahu na základě „představení“ z pohledu matričních úředníků

Lze vůbec na základě tak relativně krátkého „představení“ před a během obřadu zjistit, zda je vztah dotyčného páru opravdový? Goffman (1999: 29) označuje termínem představení jakoukoli činnost, „*kteřou jednotlivec provádí v době vyznačující se jeho trvalou přítomností ve společnosti konkrétního souboru pozorovatelů a která má na pozorovatele nějaký vliv*“. Pokud však „představení“ snoubenců není dobře promyšlené. Mám na mysli případy, kdy chybí určitá logická spojitost mezi „scénou, vzhledem a způsobem vystupování“ jednotlivých účinkujících, může publikum na základě určitých indicií vyhodnotit sňatek jako fingovaný. Na základě rozhovorů a pobytu v terénu mohu určit základní indicie, které mohou v očích matričních úřednic vzbuzovat podezření:

Matrikářky pokládaly za důležité hledat indicie nejen na straně cizinců, ale i u jejich českých partnerů. Matrikářka č. 3 uvedla, že „...záleží i na tom Čechovi. Už i podle osoby, která přijde za tu českou stranu, tak už vím, jestli mám být ostražitá, nebo jestli by tam ta láska mohla být“. Také matrikářka č. 1 považovala za důležité zaměřit se na českého partnera: „*Pán se mi taky trochu nezamlouval, při kontrole jeho bydliště jsem zjistila, že má trvalý pobyt na ohlašovně, to už něco znamená.*“ Hodnocení matrikářek ovlivňovaly podněty týkající se „osobní fasády“ českého snoubence.

Dále si matrikářky všimají způsobu, jakým spolu manželé komunikují. Pokud zjistí, že manželé nemají společný jazyk, kterým by se dorozumívali, těžko uvěří, že se manželé znají blíže i z té „lidské stránky“. *„Žena byla Mongolka a pán byl Čech. Viděla jsem, paní vůbec nemluvila, vůbec neovládala český jazyk. Předemnou se domlouvali rusky, ale protože přece jenom tu ruštinu jsem ve škole měla, takže jsem viděla, že i ta paní tu ruštinu až tak dobře neovládá, a vypadalo to opravdu, že ta paní se nechce do toho Mongolska vrátit, takže to manželství bude fingoané.“* (matrikářka č. 1)

Jak jsem již zmiňovala v předchozí kapitole, znalost českého jazyka je faktorem, který vstupuje do posuzování státních úředníků, ale zároveň se jedná i o významnou indicii: *„Vlastně, když je to fingoaný sňatek, tak ten cizinec moc nemluví česky a když ten sňatek je jako opravdu, že se chtějí vzít, tak ten cizinec většinou vládne už aspoň těmi základními frázemi, už je víc schopn komunikovat, to je takové vodítko.“* (matrikářka č. 3)

Matrikářky shodně uvedly další indicii, která v nich budí jisté podezření. Jednalo se o potřebu snoubenců uspišit sňatek, a to jakýmkoli způsobem. Pro matrikářku č. 1 bylo podezřelé, když snoubenci chtěli uzavřít sňatek narychlo: *„Byla to tedy občanka Ukrajiny a honem rychle potřebovala uzavřít manželství, protože jí končilo vízum.“* Pro matrikářku č. 2 byla podezřelá už jen samotná představa, že snoubenci spěchají s vyřizováním formalit: *„Pokud je to fingoaný, tak to chtějí mít všechno rychle za sebou, třeba rychle vypsát a odevzdat formulář.“* Je zde tedy předpoklad, že v případě fingoaného sňatku, snoubenci či manželé mají tendence spěchat pryč „ze scény“, kde se necítí před publikem příjemně.

Matrikářka č. 3 pokládala za důležitou indicii skutečnost, že snoubenci při vyplňování formulářů nevěděli o sobě základní informace: *„...tak to už poznám třeba, když to vyplňují. Tak třeba ten chlap, když si bere Ukrajinku, on vůbec netuší, jak se jmenuje, kdy se narodila, oni neví vlastně nic.“* Přitom se jedná se o významnou indicii, která hraje důležitou roli během „představení“ před cizineckou policií. Je tedy otázkou, zda některé páry vůbec pokládají matriční úředníky jako posuzovatele – tedy osoby, které je mohou nějakým způsobem svým jednáním či rozhodnutím ohrozit.

Matrikářka č. 3 považovala za podezřelé také vztahy, ve kterých snoubenci neměli zájem o tradiční společné prvky vyplývající z manželství, např. v případě, kdy odmítli společné příjmení: *„Dost často to pak poznám, když vyplňují kolonku o příjmení, že si nechávají každý své a děti mají příjmení po ní, to už přece něco znamená.“* To, že žena

přijme příjmení po svém muži, je v dnešní době stále ještě vnímáno jako jakýsi důkaz lásky, že se manželé mají rádi a plánují společnou budoucnost. Hodnocení matrikářek tedy ovlivňuje také to, jaké vyznávají hodnoty.

Matrikářka č. 3 pokládala také za důležitou indicii velký věkový rozdíl mezi manželi: „*Tak když přijde 50letá baba a chce si vzít 20letýho Tunisana, tak to je taky divný.*“ Zároveň však uvedla, v jakém případě ztrácí tato indicie význam: „*Pánovi táhne na 70 a ten si bral strašně mlad'ounkou Filipínku a vzhledem k tomu, že spolu mají i dítě, tak to asi není fingovaný. Oni bydlí shodou okolností nad náma a vídám je spolu chodit, tak to fingovaný nebylo.*“ Lze tedy říci, že pokud dané manželství splňuje zásadní kritérium – podmínku společného soužití v jedné domácnosti nebo dokonce stvrdí vztah tím, že má společné dítě, jdou všechny ostatní indicie stranou. Důležité pro matrikářku byla zejména skutečnost, že se mohla na vlastní oči přesvědčit, že pár spolu doopravdy žije.

Matrikářky dále charakterizovaly situace, ve kterých podněty týkající se „osobní fasády“ jednotlivých účinkujících způsobily, že byly „hereckým výkonem“ účinkujících natolik ovlivněny, že fingovaný sňatek v první chvíli neprohlédly. Na matrikářku č. 1 zapůsobil především vzhled cizinky. Navíc český snoubenec dané „představení“ ještě podpořil tím, že dával najevo, že se mu krásná cizinka líbí, čímž vytvořil dojem zamilovanosti: „*Původně se mi zdálo, že se pán k té ženě měl, protože opravdu byla krásná, musím říct. Takže jsem si myslela, že se mají rádi, ale nicméně z omylu mě později vyvedla paní tlumočnice...*“ (matrikářka č. 1)

Matrikářka č. 3 se během „hereckého výkonu“ účinkujících zase nechala unést city: „*No a pak vlastně těm, co jsem naběhla, to na mě sehráli tak, že ona byla ve vysokém stupni těhotenství a jemu za týden končilo vízum. A ona mi tam plakala, že vlastně teda jemu skončí za chvíli vízum, bude muset odcestovat a ona že porodí, on u toho nebude... No, která ženská by na to neslyšela, že jo.*“ (matrikářka č. 3)

Významným faktorem, vstupujícím do možností a ochoty matrikářek posuzovat kvalitu vztahu binacionálních párů, se stala především „míra jejich angažovanosti“. Větší míra angažovanosti se projevovala především ve vzájemné spolupráci s cizineckou policií. Matrikářka č. 1 popisovala, jak dále postupovala při zjištění indicií u snoubenců, kteří si přáli být z důvodu končící platnosti víza oddáni v co nejkratší možné lhůtě: „*...kontaktovala jsem cizineckou policii i přesto, že mě slečna ujistila, abych z toho strach neměla, že mají doklady v pořádku, aby se to manželství před našim úřadem*

uzavřelo.“ Také matrikářka č. 3 považuje spolupráci s cizineckou policií v případě podezření či odhalení fingovaného sňatku za samozřejmost: „*Tak žádali nás o to, abychom je na ty podezřelé sňatky upozornili a já vzhledem k tomu, že teda jsem proti tomu, abychom si sem zavlekli kdoví koho, tak je kontaktuju.*“

Obě matrikářky upozorňují cizineckou policii na podezřelé sňatky a nevyužijí možnosti skrýt se za formální kritéria – tedy, spokojit se s předloženými doklady a sňatek uzavřít, aniž by předtím varovaly cizineckou policii. Aby takováto spolupráce mohla fungovat, očekávají ze strany cizinecké policie určité bezpečnostní zásady: „*Vzhledem k tomu, že teda opravdu dodržují to, jak slíbili, že je to topravdu anonymní, protože po té co jsem je ohlásila, tak mě skutečně k ničemu nevolali. Tak to opravdu s čistým svědomím dělám, protože jinak samořejmě kdybych měla ohrožovat sebe nebo svoji rodinu, tak bych se na to vykašlala.*“ (matrikářka č. 3)

Takováto úzká spolupráce s cizineckou policií však není úplnou samozřejmostí. Matrikářka č. 2 (pro mne ve věci méně angažovaná) zastávala jiný přístup. I v případě, že měla v ruce více indicií nepovažala za vhodné posuzovat ani zjišťovat, jestli se jedná o fingované manželství. Byla toho názoru, že je to věc snoubenců či manželů, jaký mají mezi sebou vztah. „*Nikdy nemůžu určit, jestli je to fingovaný nebo ne. Můžou přijít jen se svědky a je to proto, že to tak prostě třeba chtěli, ani věkový rozdíl nemusí nic znamenat. Z mého pohledu opravdu nemůžu říct, že je to fingovaný. Když mi předloží doklady, je to pro mě v pořádku.*“

Matrikářka byla přesvědčená o správnosti svého postupu. Pokud byly na straně snoubenců v pořádku doklady, neviděla důvod, proč by sňatek neměl být uzavřen. Nepřikládala indiciím velký význam, jelikož zastávala názor, že se různé rozdíly a nerovnosti objevují i mezi českými občany, a proto považuje za korektní nezasahovat do soukromí ani binacionálních párů.

4.1.4 Strategie cizinecké policie při hledání indicií

Zatímco matriční úřednice se nacházejí v pozici, která jim umožňuje na základě shledaných indicií na fingované sňatky upozorňovat, povinností cizinecké policie už je nejen tyto indicie dále zjišťovat, ale všechny skutečnosti blíže prověřovat. Pracovníci cizinecké policie se ocitají v roli pečlivého publika, jehož cílem je posuzovat výkon jedinců na základě verbálních i neverbálních projevů (Goffman 1999). Přestože většina

uzavřených sňatků s cizinci není fingovaných, musí i tyto páry projít kontrolními rozhovory a předkládat důkazy o pravosti svého vztahu. Cizinecká policie hodnotí své postupy a uplatňování těchto strategií na všechny cizince bez rozdílu za potřebné v boji proti fingovaným sňatkům. Domnívá se, že pokud cizinci a manželské páry nemají co skrývat, nemusí se ničeho obávat.

„Co se týče těchto procedur, které potom probíhají, tak chápu, že to pro některé může být nepříjemný, ale prostě tím kolečkem si musí projít. Je to takhle nastavený, je to s určitýho důvodu, že jo. Ty sňatky se zneužívají a prostě si myslím, že pokud ty lidi to mají opravdu s čistý lásky, tak je to nemůže ani urazit prostě, že to berou tak, že je takhle ta procedura nastavená, tak tou procedurou projdeme, jo je to tak, nemůžou nás v uvozovkách na ničem chytit, protože skutečně jsme spolu, tak se nemáme čeho bát.“ (pracovník CP)

Při hledání indicií se cizinecká policie nejdříve zabývá danými znaky či charakteristikami cizinců (věk, etnicita, původ apod.) a jejich českých partnerů, které zjišťuje z dostupné dokumentace. Zástupci cizinecké policie jmenovali různé indicie, které mohou poukázat na podezřelé sňatky. *„Tak mezi ty indicie patří třeba ten šílený věkový rozdíl, případně okruh státních příslušníků určitých zemí, o nichž máme z minulosti předpoklady, že tito státní příslušníci zpravidla mají zájem o tento typ účelového jednání, ... další z věcí je to, že si manželé třeba nemění příjmení, že si nechávají stávající, nebo cizincům třeba brzy končí pobyt, jo je tam prostě spousta indicií, nad kterýma se ani nezamýšlíte a prostě jsou to takové věci, které bijí do očí, že jo.“* (zástupce velitele CP)

Zde pracovníci cizinecké policie označují za důležitou indicii status českého občana: *„Oni většinou hledají občany, kteří potřebujou peníze z jakéhokoliv důvodu, ať jsou to já nevím, bezdomovci, ať jsou to drogově závislí, ať jsou to prostě lidi, kteří mají dluhy velký, tak prostě každá koruna se jim hodí.“* (pracovník CP) *„Tak většinou se jedná o případy buď ze zemí bývalého Sovětského svazu nebo z Asie, které se tady seznámí cíleně s Čechy, buďto to jsou starší muži nebo to jsou muži ve středním věku, kteří sociálně na tom nejsou úplně nejlépe a to je samozřejmě pro ně snadná varianta, jak tady přijít k pobytu.“* (zástupce velitele CP)

Cizinecká policie rozlišuje sňatky uzavřené v ČR a sňatky uzavřené v cizině, které vnímá jako nejvíce rizikové. Někteří cizinci ze třetích zemí musí totiž s českými občany nejdříve uzavřít sňatek, než je jim umožněno ze své země původu vůbec vycestovat.

Podle pracovníků cizinecké policie jsou velice časté svatby českých žen s animátory, kteří pracují v hotelech v rámci různých zahraničních destinací. Pracovníci cizinecké policie označují tyto ženy za potenciální „oběti“, neboť bývají cizinci, kteří jim projevují svoji náklonost, často oklámány. Tyto cizince bychom mohli podle Goffmana (1999) označit za cyniky, neboť jejich jednání provází pouze jediný cíl – získat vlastní prospěch.

Tyto sňatky mohou provázet další indicie – např. vysoký věkový rozdíl či určitý hendikep: „Měli jsme tu paní, která byla hluchoněmá, její kamarádka si takhle taky našla jednoho pána ze zahraničí o 40 let mladšího no, kvůli němu prodala i barák a všechno, dala mu asi přes milion korun, pak jí utekl, samozřejmě mu šlo jen o to, dostat se do Evropy.“ (pracovník CP)

Svatby uzavřené v zahraničí bývají také dost spojovány s letní sezónou, při které se očekává vyšší nárůst takovýchto sňatků: „*Jako po sezóně, po dovolených, očekáváme nárůst takových těch svateb s tema animátorama v těch hotelech a takhle, protože tam víte téměř se 100% jistotou to, že je to fingovaný.*“ (zástupce velitele CP)

Jak uvádí Goffman (1999), k tomu, aby cizinci dokázali přesvědčit své „oběti“ o jejich opravdové lásce, popřípadě „výhodném obchodu“, sehrají kolikrát kvalitní herecké výkony. Pro to, aby dosáhli svého cíle, musí dokázat vyvolat dojem, že jsou skutečně důvěryhodnými osobami s ideálními charakteristickými vlastnostmi. Jedině pokud jejich divadlo bude dostatečně přesvědčivé, vzbudí důvěru ve svém okolí (Goffman 1999). Takto zinscenovaný podvod vyžaduje „*podrobný scénář mluveného obsahu úlohy*“, *kdy podvodník musí k tomu, aby dosáhl ve svém okolí dostatečných iluzí, „vědět hodně o tom, jak přizpůsobit svůj hlas, výraz tváře a držení těla.*“ (Goffman, 1999: 71)

Zatímco v prvním případě se jednalo o „herecký výkon“ jednotlivce, druhý případ zahrnuje podle pracovníků cizinecké policie cizince, kteří se nesnaží českého občana oklamat, ale spíše ho přesvědčit, aby se jeho „hry“ zúčastnil tím, že s ním „na oko“ uzavře sňatek. V tuto chvíli už cizinecká policie nehovoří o českých občanech jako o „obětech“, nýbrž jako o „spolupachatelích“. Goffman (1999) přirovnává spolupráci dvou účinkujících, z nichž každý se věnuje prezentaci svého vlastního výkonu k „tajné dohodě“ či ujednání, při kterém se začíná rýsovat „dojem týmu“. Pokud má být divadlo fingovaného binacionálního páru úspěšné, musí být podle cizinecké policie účinkující dostatečně seheraní a být schopni rozumně odpovídat na otázky, které jsou jim během kontrolních rozhovorů kladeny.

Pracovníci cizinecké policie zde popisují okruhy otázek, které je při kontrolních rozhovorech zajímají:

„V zásadě se snažíme zjistit, zda ty osoby skutečně spolu žijí, respektive zda sdílí společnou domácnost. To znamená, zda společně řídí provoz té domácnosti a zda spolu žijí nejenom formálně, ale že se prostě znají z té lidské stránky, zda dokážou popsat svoje koníčky, trávení volného času případně nějaké zaměření, jestli je baví nějaký sport nebo kultura, cestování. Zkrátka dostat se jakoby do hloubky a mít opravdu jistotu, že je to sňatek, který má nějakou trvalou hodnotu.“ (zástupce velitele CP) *„Ptáme se jich, jak se seznámili, mimojiné kolik lidí měli na svatbě, jestli mají fotografie ze svatby, jak ta svatba probíhala, kdo to zařizoval, kdy to zařizoval, jakým způsobem a samozřejmě vytěžíme evidence policie, kdy vidíme – kdo, kdy, koho, jak toho cizince pozval a tak dál a tak dál, ale to už bych řekl moc.“* (pracovník CP).

Pracovníci cizinecké policie jsou si vědomi toho, že fiktivní snoubenci či manželé mohou využívat v průběhu svých představení znaků pohyblivých neboli přechodných (např. výraz v obličeji). Proto považují, za jednu z nejdůležitějších strategií, kterou využívají v rámci odhalování fingovaných sňatků, získávání informací, a to jak od daného manželského páru, tak z jeho okolí. Nedílnou součástí těchto postupů je také tajná účast při „představení“, o kterých snoubenci netuší (např. tajné pozorování binacionálního páru v průběhu svatebního obřadu). Ve výsledku manželé neznají rozsah všech zjištěných informací a zároveň také indicií ze strany cizinecké policie a mohou být při kontrolních rozhovorech odhaleni.

„Oni předkládají určitá tvrzení, která my se snažíme nějakým způsobem rozbít z hlediska naší širší znalosti té rodiny, toho okolí, sousedů, snažíme se zkrátka ty informace si opatřovat, tak abychom jim dokázali, že nemluví pravdu. A pak zpravidla pokud ty lidi pochopí, že ty informace ta policie má, tak se řada z nich ve finále rozpovídá a řekne pravdu.“ (zástupce velitele CP)

Zástupci cizinecké policie přistupují k výslechu již s předpokladem, že je cizinci spolu s českými občany budou chtít s největší pravděpodobností oklamat. Jsou si vědomi toho, že samotné indicie nestačí, pokud se současně cizinec nebo jeho partner/partnerka nepřiznají k podvodu nebo se neprokáže předání úplatku.

„Z počátku prostě mají 90% tendenci lhát, jsou někteří, kteří přijdou a z jádra jsou poctiví lidi takže, když vidí, že jste na to přišli, tak už všechno poví, ale skutečně, těch je minimum, většinou musíte prokazovat ty věci.“ (pracovník CP)

„Právě kvůli těm jazykovým bariérám a dalším věcem se nedokážou s tím člověkem domluvit, nedokážou si ho najít a oni třeba ani právní povědomí nemají takový, aby věděli, že když si toho člověka vezmou, co se může stát. Potřebují organizátora, který jim víceméně podává takovou kuchařku, jak to mají udělat. A právě potom, když dojde na ty výsledky, tak někteří to nemají až tak dobře připravený.“ (pracovník CP)

Naopak zástupce velitele cizinecké policie popisuje charakteristické znaky u cizinců a jejich českých kompliců, díky kterým nemusí být dané „představení“ prohlédnuto:

„Pokud jsou to lidi inteligentní a znají toho, na co se jich ten úředník bude ptát, tak je samozřejmé, že rozumný člověk, pokud jsou navzájem sebraní, tak můžou se vyjadřovat tak, že zkrátka dokážou přelstít toho úředníka, který zjišťuje tu situaci, to asi určitě jo.“ (zástupce velitele CP)

Z výše uvedených interpretací vyplývá, že obtížnost prokazování fingovaného sňatku je závislá na několika vlastnostech cizince nebo daného páru: povaha cizince (je-li cizinec poctivý, časem se přizná), inteligence a připravenost (schopnost sebrát se s českým občanem), (ne)dostatečné právní povědomí a (ne)znalost jazyka (nedostatek těchto znalostí vyžaduje spolupráci s organizátorem, který cizinci však nezaručí konečný výsledek – nepomůže mu u výsledku).

4.1.5 Perspektiva cizinců

V této části jsem se zaměřovala především na pohled cizinců respektive binacionálních párů. Na to, jak vnímali své role během jednotlivých představení ve vztahu k státním úředníkům, kteří je měli nějakým způsobem posuzovat. Provedla jsem rozhovory s manželskými páry, jejichž sňatky nebyly fingované. Mělo se tedy jednat o „upřímné účinkující“. Oba manželské páry měly relativně dobré zkušenosti s úřady a nesetkaly se s negativními postoji státních úředníků. Možná to také bylo proto, že dotyčné páry vykazovaly takové charakteristické znaky, které v očích úředníků nevyvolávaly dojem fiktivnosti. Manželé byli v obou případech přibližně stejně staří, budili dojem, že se mají rádi, komunikovali společným jazykem a znali o sobě mnoho informací. Pokud

existuje soulad mezi „vzhledem“ a „způsobem vystupování“, které se vzájemně potvrzují, je naplněno očekávání ze strany publika (Goffman 1999).

Manželé tedy popisovali, jak vnímali své role při vzájemné interakci s matriční úřednicí a následně během setkání s cizineckou policií. Podle Goffmana (1999: 31) „očekáváme, že rozdíly ve společenském postavení jednotlivých účastníků se nějakým způsobem projeví odpovídajícími rozdíly v náznacích očekávané role v interakci.“ Je tedy předpoklad, že cizinec s nižším sociálním statutem se při vzájemné interakci s publikem bude projevovat a zároveň svoji roli vnímat jinak než jeho český manžel/manželka. Pro českého manžela/manželku je situace, kdy se ocitá na místě posuzované/ho či vyslychané/ho, neobvyklá a zažívá ji jiným způsobem než cizinec.

Pro české manžele byla představa, že je bude někdo vyslychat, velice nepříjemná. Měli strach z neznámého, nevěděli, na co všechno se jich mohou policisté ptát. Měli pocit, že by se měli na daný výslech trochu připravit, aby je policisté nemohli ničím zaskočit. Oproti tomu manželé – cizinci brali výslech jako jednu z běžných záležitostí, formalitu, kterou musí vyřídit, aby život v ČR mohl dále pokračovat. Zatímco cizinci odpovídali na mé otázky velice pragmaticky, v odpovědích českých manželů jsem vycítila jisté emoce, které naznačovaly, že se v roli posuzovaných necítili dobře.

Manželé popisovali, jak probíhal kontrolní rozhovor: *„Mě vyslychali asi tři čtvrtě hodiny, kladli různé otázky, byla jsem nervózní, už si to nepamatuju. Pak tam šel manžel... Jako chovali se jinak dobře no.“* (Petra, 32 let) *„Ptali se mě na manželku, třeba jak jsme se seznámili, jak jsme se potkali, kolik lidí bylo na svatbě a tak. Byl jsem tam asi hodinu.“* (Sergej, 34 let)

Také ostatní procedury, které souvisí s prověřováním vztahu bral Sergej velice pragmaticky: *„Jednou po svatbě nás zkontrolovali, protože jsem žádal o sloučení s rodinou pro přechodný pobyt. Přišli zkontrolovat, že opravdu tam jsem, že máme na zvonečku nalepeno, že tam oba bydlíme.“* (Sergej, 34 let)

Zatímco manželka Sergeje projevovala opět více emocí nad představou, že by měl někdo vstoupit do jejich „zákulisí“: *„Ani v bytě nebyli. Já jsem se jako bála, protože na internetu jsem četla, že prej chodí domů a koukají se do šuplíků, ale nic z toho zatím nebylo. Byla jsem docela nervózní, přijdou nějaký cizí lidi a začnou se hrabat ve věcech, jestli tu opravdu bydlí nebo ne. Nic z toho zatím našťěstí nebylo.“* (Petra, 32 let)

Z provedených rozhovorů vyplývalo, že cizinci si už zvykli na způsob života v naší zemi, i když je spojený s častým vyřizováním formalit. Považují to za součást jejich života. Domnívají se, že se i přesto cítí lépe v ČR než v zemi svého původu, kde zase musí řešit jiné problémy: „*Tak já už si takhle zvykl, už to takhle беру, tak už to jednou mám. Už jsem si zvykl. Na Ukrajině je to horší.*“ (Sergej 34 let) „*Já jsem tady opravdu spokojená, jo občas se vyskytnou nějaké problémy, ale už jsem si prostě zvykla.*“ (Mia 27 let)

Čeští občané nevnímali situaci svých manželů tak pozitivně jako cizinci a byli rádi, že se osobně nemusí potýkat s jejich problémy, které by se staly při životě v cizí zemi rutinní záležitost. „*Tak já bych se nikam nechtěla stěhovat, když vidim, co on má za problémy s policií. Ty víza a tak, takže já bych do ciziny asi nešla. Ale obdivuju to takhle, jet někam do cizí země, já bych nejela. Doma je doma.*“ (Petra, 32 let) „*Obdivuju svojí ženu, že to tady tak dobře zvládá. Pořád si opatřovat nějaká potvrzení a povolení, to tedy není nic pro mě. Jsem rád, že spolu žijem tady, nikam bych se opravdu stěhovat nechtěl.*“ (Jan, 35 let)

Z provedených rozhovorů vyplývá, že cizinci a jejich partneři vnímají posuzování jejich vztahu odlišným způsobem. Zatímco cizinci už jsou zvyklí na to, že je veřejnost posuzuje a berou to jako součást života v cizí zemi, jejich čeští partneři toto prověřování odsuzují. Ve skutečnosti jsou rádi, že oni sami nejsou na místě svých partnerů, které však zároveň za jejich odhodlání žít v cizí zemi, obdivují a respektují.

5 Závěr

Na základě informací, které jsem získala z rozhovorů s matričními úřednicemi a zástupci cizinecké policie, mohu určit hlavní faktory, které vstupují do posuzování cizinců a způsoby hodnocení kvality vztahu snoubenců na základě „představení“. Jinými slovy mohu vymezit základní kritéria, kterými se vyznačuje podle státních úředníků pravý vztah a naopak indicie, které vypovídají o vztahu fingoaném.

Přestože všichni informanti/informantky vypověděli, že se problémy s konkrétními jedinci nedají vztahovat na celé skupiny cizinců, objevily se v některých případech náznaky stereotypizace. Matriční úřednice nejčastěji hovořily o negativních zkušenostech s Ukrajinci a jejich falešnými vztahy. Oproti tomu zástupci cizinecké policie častěji zmiňovali problematiku asijských zemí v souvislosti s falešným určováním otcovství a žitím v komunitách. Dalším zásadním faktorem, který vstupuje do posuzování cizinců, je také jazyková bariéra, která je zároveň pro matriční úřednice i cizineckou policii důležitou indicií. Neznalost jazyka může vyvolávat dojem fiktivnosti. Od cizinců se očekává, že pokud chtějí v naší zemi skutečně žít, musí ovládat český jazyk alespoň na komunikativní úrovni.

Mezi další časté indicie, které poukazují na fingoaný sňatek, patří především velký věkový rozdíl partnerů často ve spojení s „podezřelou“ volbou českého partnera/partnerky (sociálně slabší nebo handicapované osoby). Při zjišťování indicií se matriční úředníci a cizinecká policie zaměřují především na to, zda manželé dokáží spolu komunikovat, zda se znají z lidské stránky, zda na sňatek nespěchají např. z důvodu, že cizinci končí platnost víza, apod.

Při posuzování kvality vztahu binacionálních párů se matriční úřednice a pracovníci cizinecké policie sice zaměřují zpravidla na stejné indicie, které by mohly naznačovat fingoaný sňatek, ale přirozeně se liší v přístupu jejich získávání. Vzhledem k tomu, že prověřování fingoaných sňatků není v popisu práce matričních úřednic, hraje u této skupiny informantek významnou roli „míra jejich angažovanosti.“ Míra angažovanosti se stává faktorem vstupujícím do možnosti a ochoty matrikářek posuzovat kvalitu vztahu těchto párů. „Angažované“ matrikářky projevují zvýšený zájem o osoby, které posuzují. Věnují pozornost indiciím, které se jim jeví jako důležité a následně informují o svých zjištěních cizineckou policii. Pokud má ale manželský pár v pořádku doklady,

je povinností matrikářek, i přes jakékoli pochybnosti, sňatek uzavřít. Oproti tomu „méně angažované“ matrikářky nepokládají z pohledu jejich pracovní pozice za nutné manželské páry tímto způsobem posuzovat. Také nemají potřebu kontaktovat cizineckou policii. Zaměřují se pouze na to, aby manželé předložili potřebné doklady, a sňatek uzavřou, aniž by předem informovaly cizineckou policii.

Zatímco přístup matričních úřednic ve věci posuzování manželských párů vycházel do jisté míry z „dobrovolné angažovanosti“ (všechny matrikářky měly možnost skrýt se za formální hlediska), pro pracovníky cizinecké policie představuje zjišťování indicií a posuzování cizinců jednu z nejvýznamnějších strategií v odhalování fingoovaných sňatků. Pracovníci cizinecké policie zjišťují informace o cizincích a jejich českých partnerech/partnerkách a později zjištěné skutečnosti porovnávají s výpovědi manželských párů. Pokud je „divadlo“ binacionálního páru dostatečně přesvědčivé, je velice obtížné fingoovaný sňatek prokázat. Přesvědčivé divadlo dokáže sehrát zejména „odolní“ cizinci, kteří dokáží i přes nátlak policistů dále klamat své publikum. Tito jedinci musí být chytří a dostatečně připravení, aby publikum uvěřilo jejich představení. Šance na úspěch se ještě zvýší v případě, že mají dostatečné právní povědomí o legislativě České republiky a dokáží na určité úrovni komunikovat v českém jazyce.

Pro obě skupiny státních úředníků je stěžejním kritériem pro kvalitní či opravdový vztah především podmínka společného soužití, tedy bydlení ve stejné domácnosti. Důvěryhodnost vztahu se zvýší o to víc, pokud má daný pár společné děti. V podstatě se jedná o skutečnosti, které vystihují hlavní účel manželství. Pokud existují důkazy o tom, že manželé spolu doopravdy žijí, jakékoli indicie, které by naznačovaly něco jiného, ztrácí svůj význam. Různé nepoměry a rozdílnosti mohou stejně tak vykazovat i manželství občanů stejných národností, proto nelze považovat binacionální sňatky, kde se tyto indicie vyskytují, automaticky za fingoované.

Přesto se nic nezmění na tom, že cizinci ze třetích zemí jsou v oblasti sňatkové migrace zařazeni do jakési „rizikové skupiny“. V případě, že uzavřou manželství s českými občany, je jejich vztah nejdříve posuzován a prověřován, aby se mohlo vyloučit uzavření sňatku za účelem udělení pobytového statusu. Zatímco cizinci považují toto prověřování a vyřizování potřebných formalit jako součást jejich života, na kterou je potřeba si zvyknout, jejich čeští partneři vnímají tyto situace mnohem emotivněji a jsou rádi, že se oni sami nenachází v roli věčně posuzovaných „cizinců.“

Seznam použité literatury

BECKER, H (1966): *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. Free Press, New York 1966.

ČERVENKA, K. (2005): Není past'ák jako past'ák: Sociálně konstruovaná identita mládeže z „preventivně výchovného“ zařízení a její důsledky. *Biograf*, č. 37 [online]. Dostupné na www: <<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v3702>>

ČIŽÍNSKÝ, P. (2006): *Cizinecký zákon 2006 – občané EU*. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva [online]. Dostupné na www: <http://cizinci.poradna-prava.cz/folder05/Cizinecky_zakon.pdf>

ČIŽÍNSKÝ, P. (2008): *Cizinecký zákon 2008 – občané EU*. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva [online]. Dostupné na www: <http://cizinci.poradna-prava.cz/folder05/obcan_eu.pdf>

ČIŽÍNSKÝ, P. (2012): *Cizinecké právo*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Linde 2012. ISBN 978-80-7201-887-1

ČSÚ (2013). *Cizinci v ČR 2013*. Český statistický úřad [online]. Dostupné na www: <http://194.48.241.46/csu/2013edicniplan.nsf/kapitola/1414-13-r_2013-0900?OpenDocument&Click=>>

EMS (2012): *Opatření směřující k omezování neregulérní migrace v ČR*. Studie pro Ministerstvo vnitra ČR. Praha: Evropská migrační síť 2012.

GABAL, I. (1999): *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. 1. vyd. Praha: G plus G 1999. ISBN 80-86103-23-4

GOFFMAN, E. (1999): *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon 1999. ISBN 80-902482-4-1

GOFFMAN, E. (2003): *Stigma. Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-86429-21-0

GULIČOVÁ-GRETHER M. (2004): *Marriage as Immigration Gate: the Situation of Female Marriage Migrants from Third Countries in the EU Member States*. DAPHNE Programme – European Commission, 2004

- GULIČOVÁ-GRETHER M. (2005): *Female Marriage Migrations – Awareness Raising and Violence Prevention*. Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung, 13. 9. 2005 [online]. Dostupné na www: <http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/projects/2004_2_052/heirat_iii_workshop_report_berlin.pdf>
- HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál 2005. ISBN: 978-80-7367-485-4
- JELÍNKOVÁ, M. – SZCZEPANIKOVA, A. (2007): *Binacionální sňatky a česká migrační politika: Jak je to vlastně s tou pravostí a fikcí?* Migraceonline.cz, 6. 12. 2007 [online]. Dostupné na www: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2062134>>
- JEŽKOVÁ, I. (2011): *Fiktivní sňatky*. Policie České republiky, 1. 2. 2011 [online]. Dostupné na www: <<http://www.policie.cz/clanek/fiktivni-snatky.aspx>>
- JIRÁSEK, J. (2009): *Zneužití imigračního práva: Účelové sňatky (evropská úprava a její transpozice v českém právním řádu)*. In: DÁVID, R. – NECKÁŘ, J. – SEHNÁLEK, D. (eds.): *COFOLA 2009: the Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University 2009. ISBN 978-80-210-4821-8
- JOCH, R. (2011): *Stát omezuje práva cizinců kvůli fiktivním sňatkům. Správně?* Program migrace, 31. 8. 2011 [online]. Dostupné na www: <<http://migration4media.net/2011/08/31/stat-omezuje-prava-cizincu-kvuli-fiktivnim-snatkum-spravne/>>
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. (2000): Právní aspekty spekulativních sňatků s cizinci. In: *Právní rozhledy*, roč. 8 (2000), č. 6. ISSN 1210-6410
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. (2002): *Právní aspekty spekulativních sňatků s cizinci*. Ipravnik.cz, 25. 9. 2002 [online]. Dostupné na www: <http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/pd_27/art_3684/pravni-aspekty-spekulativnich-snatku-s-cizinci.aspx>
- KÜCÜK, C. (2005): *Binationale Ehe: Scheinehe – Schutzehe – Zweckehe?* D-A-S-H, 22. 5. 2005 [online]. Dostupné na www: <http://www.d-a-s-h.org/dossier/13/05_binational.html>
- MV ČR (2010): Odbor azylové a migrační politiky [online]. Ministerstvo vnitra ČR [online] Dostupné na www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/odbor-azylove-a-migracni-politiky.aspx>>

PČR (2011): *Napomáhání k nelegální migraci*. Policie České republiky [online]. Dostupné na www: <<http://www.policie.cz/clanek/napomahani-k-nelegalni-migraci.aspx>>

PRŮCHA, J. (2006): *Multikulturní výchova. Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton 2006. ISBN 80-7254-866-2

ROZUMEK, M. (2005): *Legal Regulations Determining the Status of Female Marriage Migrants in Relation to EU Legislation*. Berlin: DAPHNE II Dissemination Project 2005.

RUENKAEW, P. (2003): *Heirat nach Deutschland, Motive und Hintergründe thailändisch deutscher Eheschließungen*. Frankfurt am Main: Campus Verlag 2003. ISBN 978-3-593-37263-1

SCZEPANIKOVÁ, A (2007): *Rodinná migrace*. Migraceonline.cz, 29. 11. 2007 [online] Dostupné na www: <<http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/rodinna-migrace>>

Sdělení komise Evropskému parlamentu a radě o pokynech pro lepší provádění a uplatňování směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. Brusel, 2. 7. 2009 [online]. Dostupné na www: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0313:FIN:CS:PDF>>

STOJANOV, R. et al. (2006): Migrace jako globální fenomén. In: *Mezinárodní politika a její výzvy*, 2006, č. 10, s. 15-17. ISSN 0543-7962

STRAUSS, A. – CORBINOVÁ, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice, Albert 1999. ISBN 80-85834-60-X

ŠMEJKALOVÁ, M. (2011): *Účelový sňatek s cizinkou se ženichovi z Tachovska vymstil*. Denik.cz, 19. 3. 2011 [online]. Dostupné na www: <<http://karlovarsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/ucelovy-snatek-s-cizinkou-se-zenichovi-z-tachovsk.html>>

ŠUBRT, J. (2011): Collective Memory: A Note on a Legend. *Sociologický časopis* XXXVII (2011), č. 2., s. 395-407. ISSN: 0038-0288

TOLAROVÁ (2009): „Praktické potíže cizinců v ČR“. MigraceOnline.cz. 20.3.2009 [online]. Dostupné na www: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/prakticke-potize-cizincu-v-cr>>

Usnesení rady z Evropské unie ze dne 4. prosince 1997 o opatřeních, která je třeba přijmout pro potírání účelových sňatků (97/C 382/01) [online]. Dostupné na [www: <https://isap.vlada.cz/kopie/revize.nsf/celexrp?OpenView&Start=6381>](http://www.isap.vlada.cz/kopie/revize.nsf/celexrp?OpenView&Start=6381)

VÁCLAVÍK, D. (2003): O psaní a čtení stereotypů aneb Jak přistupujeme k informacím o cizincích a etnických menšinách. In: POSPÍŠIL, F. et al.: *Očernění. Etnické stereotypy v médiích*. Praha: Člověk v tísni 2003, s. 25-27.

VISINGER, R. (2014): Formální sňatek za účelem napomáhání k neoprávněnému pobytu na území České republiky. *Ipravnik.cz*, 3. 1. 2014 [online]. Dostupné na [www: <http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/art_8752/formalni-snatek-za-ucelem-napomahani-k-neopravenemu-pobytu-na-uzemi-ceske-republiky.aspx>](http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/art_8752/formalni-snatek-za-ucelem-napomahani-k-neopravenemu-pobytu-na-uzemi-ceske-republiky.aspx)

Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů v platném znění (ve znění zákona č. 227/2009 Sb.)

Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů

Zákon č. 315/2004 Sb, kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Résumé

My thesis is aimed at marriage migration in connection with sham marriages. This phenomenon is particularly associated with the migration of third-countries nationals. It is supposed that this category of foreigners migrate to the Schengen area predominantly for purpose of getting residency permits. Marriage with the EU citizen is one of the potential methods how to achieve such an objective.

I like to describe and explain subjective attitude of individual civil servants, especially attitude of foreign police and registrars towards foreign nationals in marriage migration. I try to identify principal factors which are taken to consideration and find out how influencing usual stereotypes of thought are. Further I determine significant indication which may imply that this is fake relationship or sham marriage, according to the statements foreign police and registrars. At the same time I focus on way that is on the basis of individual performance, judged quality of relationship of stated binational couple. In the end of my survey, I try to expand the view of the foreigner as well, how they and their partners perceive that fact of being judged. Survey is based on figures of three registrars, two foreign police officers and two binational couples.

It was found that both registrars as well as foreign police workers let the stereotypes affect an appraisal of foreigners in a certain way. Each of the servants are patterned of previous experience with defined sort of foreigners. When a similar case appears they take a cautious approach to practice. Either groups of civil servants defined similar indication that may suggest sham marriage.

Research reveal that for registrars is degree of cooperation what play the crucial part within the assessment to consider authentic condition of particular couples and willingness to look for evidence indicating sham marriage. On the other hand, for the foreign police, which have liability to verify marriages, seeking for indication is one of the most important strategy. Whether they succeed revealing of sham marriages depend mainly on particular characteristic of foreigners and their ability "put on and act" with Czech partner. Another point of the survey is that foreigners and their partners perceive the assessment of the relationship differently. Whereas foreigners are already used to be judged by society and it is a part of life in foreign country, their Czech partners condemn this evaluation. In fact, they are pleased not to be in position of their partners; nevertheless, they admire and respect their determination to live in foreign country.

Seznam příloh

- A. Základní otázky k rozhovoru s matričními úřednicemi
- B. Základní otázky k rozhovoru s cizineckou policií
- C. Základní otázky k rozhovoru se smíšenými páry

Příloha A: Základní otázky k rozhovoru s matričními úřednicemi

- Jak dlouho již vykonáváte práci matrikářky, které činnosti souvisí s Vaší prací?
- Můžete říci ze své praxe, zda se v posledních letech zvyšují počty uzavřených sňatků českých občanů s cizinci?
- Jak postupujete konkrétně při uzavírání manželství českých občanů s cizinci?
- V čem jsou podmínky uzavření sňatku smíšeného páru odlišné oproti běžným českým párům?
- Jaké jsou rozdíly v administrativě při uzavírání sňatků s cizinci z třetích zemí oproti cizincům z EU?
- Vyskytují se národnosti, se kterými máte lepší zkušenosti a jednodušší spolupráci? A naopak národnosti, s nimiž je spolupráce při vyřizování formalit problematičtější?
- Jak probíhají rozhovory se snoubenci, jaké otázky jim kladete ve chvíli, když se rozhodnou na Vašem úřadě uzavřít sňatek?
- Je možné z těchto rozhovorů odhadnout, jestli se v případě snoubenců jedná o skutečný vztah?
- Můžete jmenovat nějaké případy snoubenců (a jejich chování, vzájemnou komunikaci)
- V jakém případě byste mohla nabýt dojmu, že se jedná právě o fingoovaný sňatek? Mohla byste identifikovat různé způsoby chování / jednání snoubenců, které by ve Vás vzbudily takové podezření?
- Setkala jste se již někdy s fingovaným sňatkem ve své praxi?
- (kdo s kým za jakých okolností)
- (Pokud ano) Jakým způsobem jste dál postupovala?
- Jak nahlížíte na cizince, kteří sice nemají špatné úmysly, ale jejich doklady nejsou zcela v pořádku nebo se jim podařilo získat v ČR pobyt ne zcela regulérní cestou.
- Zdají se Vám nastolená opatření v boji proti fingovaným sňatkům ze strany Cizinecké policie ČR přiměřená? Nebo jste pro jejich zmírnění či zpřísnění?
- Na závěr bych se Vás chtěla zeptat, jak se Vám líbí práce matrikářky, co Vám tato práce přináší a naopak jsou činnosti, které vykonáváte třeba nerada?

Příloha B: Základní otázky k rozhovoru s cizineckou policií

- Jaké činnosti cizinecká policie zajišťuje v souvislosti se sňatky s cizinci? Mohl(a) byste mi popsat, co mají na starosti jednotlivá oddělení?
- Jaká konkrétní opatření a úkony zajišťuje cizinecká policie v boji proti účelovým sňatkům?
- Vyskytují se cizí státní příslušníci, se kterými máte třeba lepší zkušenosti a jednodušší spolupráci? A naopak občané cizích států, s nimiž je spolupráce problematičtější?
- Jaké postupy užívá CP při prověřování smíšených manželských párů?
- Jakým způsobem spolupracujete s matričními úřady?
- Jak probíhá po uzavření sňatku kontrolní rozhovor se smíšeným párem?
- Jak dlouho trvá takový kontrolní rozhovor?
- Jak často dochází k prověřování smíšených párů po uzavření sňatku?
- Lze z toho předběžného kontrolního rozhovoru odhadnout, zda se jedná o fingoovaný sňatek?
- Setkal jste se někdy s páry nebo s cizinci, kteří vyloženě před Vámi sehráli divadlo, aby Vás oklamali?
- Pokud narazíte na fingoovaný sňatek a prokážete úmysl, jak dále postupujete?
- Vyskytuje se víc sňatků českých občanů s cizinci uzavřených v ČR nebo na území cizích států?
- Jaké máte zkušenosti s manželskými páry, které uzavřeli sňatek v cizině?
- Zdají se vám nastolená opatření v boji proti fingoovaným sňatkům přiměřená?
- Jaký vztah máte k Vašemu povolání, co Vás baví a jaké činnosti děláte naopak nerad?

Příloha C: Základní otázky k rozhovoru se smíšenými páry

- Jak jste se se seznámili?
- Jak dlouho se znáte?
- Měli jste od začátku oba dva jasno v tom, že chcete žít společně v České republice?
- Máte v České republice přátele cizince nebo například nějaké známé nebo rodinu? (otázka na cizince)
- Jaké máte obecně zkušenosti s českými úřady a úřady na Ukrajině?
- Jak probíhalo zařizování Vaší svatby a komunikace s matrikou?
- Bylo pro Vás náročné zajistit všechny potřebné doklady nutné k uzavření manželství?
- S jakými dokumenty jste měli asi nejvíce starostí? Co trvalo nejdéle zařídit?
- Jaké zkušenosti máte konkrétně s cizineckou policií v České republice?
- Jak probíhal kontrolní rozhovor s cizineckou policií? Jak jste vnímali to, že Váš vztah posuzují?
- Nezdají se Vám některé požadavky ze strany cizinecké policie příliš náročné?
- Změnilo se pro Vás něco po uzavření manželství – ve vztahu, administrativě, odpadly Vám nějaké starosti?
- Jaké máte plány do budoucnosti?